

**Міністерство освіти і науки України
Одеська національна академія харчових технологій**

РОГАТІНА ЛІДА ПЕТРІВНА

УДК [665.013:658.77]:332

**СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ
РЕГІОНУ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса 2018

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній академії харчових технологій Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
ІРТИЩЕВА Інна Олександрівна,
Національний університет кораблебудування
ім. адмірала Макарова,
завідувач кафедри менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
БУТКО Микола Петрович,
Чернігівський національний
технологічний університет,
завідувач кафедри менеджменту
та державного управління;
доктор економічних наук, професор
СКИДАН Олег Васильович,
Житомирський національний
агротехнологічний університет,
ректор;
доктор економічних наук, професор
СУХОРУКОВ Аркадій Ісмаїлович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігора Сікорського»,
професор кафедри менеджменту ВПГ.

Захист відбудеться **12 липня 2018 року** о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал.

Автореферат розісланий **12 червня 2018 р.**

**Вчений секретар
спеціалізованої ради**

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глобальне загострення продовольчої кризи, яке впливає на процеси відтворення населення, у ХХІ столітті актуалізувало питання необхідності переосмислення стратегічних орієнтирів розвитку регіонів України з метою забезпечення продовольством усіх верств населення. Саме тому концепція продовольчого забезпечення, що тісно корелює із добробутом населення, логічно потребує перманентного дослідження ключових складових на регіональному рівні. Вирішення глобальної проблеми продовольчого забезпечення потребує локальних підходів із врахуванням регіональних особливостей економічного розвитку.

Набирає вагомості потреба розробки наукових засад формування організаційно-економічного механізму управління економічним розвитком регіональних продовольчих систем із врахуванням глобальних концептуальних підходів до питання продовольчої безпеки. Враховуючи досвід розвинених держав світу, це можливо тільки за умови розвитку інституційного забезпечення формування інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери. Особливої уваги потребує виокремлення регіональних особливостей для економічних важелів та стимулів розвитку агропродовольчої сфери. В контексті євроінтеграційних процесів України, виникає потреба адаптації національних норм харчування та продовольчого забезпечення до стандартів Євросоюзу, а також узгодження організаційних процесів сільськогосподарського виробництва в рамках економічного розвитку регіонів.

Питанням стратегічного управління економічним розвитком регіону присвячені праці багатьох зарубіжних дослідників, серед яких: А. Гранберг, П. Кругман, Б. Лавровський, В. Лексін, Р. Лукас, Д. Родрік, Р. Ромер, М. Фуджита, А. Чистобаєв, А. Швецов та інші, а також праці вітчизняних науковців: В.Лагодієнко, А. Балян, В. Воротіна та інших. Пошук інноваційних технологій в агропродовольчу сферу попередньо здійснювали відомі учені України, зокрема: М.П.Бутко, Л.В. Дейнеко, І.О. Іртищева, М.Й.Малік, Л.О. Мармуль, О.І.Павлов, П.Т.Саблук, В.П. Ситник, А.І. Сухоруков, Н.С. Танклевська та ін. Результатом досліджень згаданих вчених є вагоме теоретико-методологічне підґрунтя для формування економічних механізмів стратегічного управління розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки, проте складність і глобальність досліджуваної тематики дає підстави стверджувати про потребу поглиблення наукових розвідок нерозв'язаних питань, що виникають за рахунок трансформаційних процесів та змін в регіональній політиці України. На сьогоднішній день, актуальним залишається обґрунтування стратегії продовольчої безпеки в контексті управління стратегічним потенціалом регіону, що і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження та дало підстави визначити його мету, завдання та зміст.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної тематики Одеської національної академії харчових технологій зокрема теми «Методологія управління сталим розвитком агропродовольчої сфери регіону» (номер

державної реєстрації 0116U005701), у межах якої автором розроблено концептуальні засади формування стратегії регіональної політики управління економічним розвитком в умовах забезпечення продовольчої безпеки; в рамках теми Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Дослідження формування інституціональних структур в умовах ринкової трансформації» (номер державної реєстрації 0112U002908), де автором обґрунтовано стратегічні орієнтири економічного розвитку в умовах забезпечення продовольчої безпеки. Автором здійснювались дослідження в межах науково-дослідної тематики Міжнародного університету бізнесу і права: «Відтворення та підвищення ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу господарського комплексу регіону» (номер державної реєстрації 0111U008418), де запропоновані авторські підходи до дослідження економічних важелів та стимулів розвитку продовольчої сфери регіону.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування теоретико-методологічних та прикладних засад стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки та удосконалення сценарного прогнозування продовольчого забезпечення як складової стратегічного управління економічним розвитком регіону.

Для досягнення поставлені й виконані такі основні завдання:

- дослідити теоретико-методологічні засади стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки;
- розвинути теоретичні підходи до сутності та класифікації стратегії продовольчої безпеки регіону, обґрунтувати її роль та місце в стратегії соціально-економічного розвитку;
- розкрити методологічні підходи до інституційного забезпечення формування інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери;
- визначити на основі виявлення тенденцій та закономірностей рівень продовольчої безпеки України за методикою глобального індексу продовольчої безпеки;
- виявити тенденції соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в контексті продовольчої безпеки;
- обґрунтувати особливості механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу регіону;
- поглибити і конкретизувати економічні інструменти механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу та охарактеризувати типи інновацій;
- систематизувати класифікацію інноваційних процесів виробництва продуктів харчування на регіональному рівні
- розробити концептуальні підходи системи управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки на основі залучення інвестицій в агропродовольчу сферу;
- проаналізувати закономірності зміни та провести оцінку прогнозних значень обсягів прямих інвестицій у сільське господарство та виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів України;

- розробити системні пропозиції економічного розвитку регіону в контексті продовольчої безпеки на підставі врахування всіх відтворювальних процесів та взаємозв'язків явищ на території регіону;
- удосконалити методичні підходи до сценарного прогнозування продовольчого забезпечення регіону під впливом факторів екзогенного впливу в рамках обґрунтування теоретико-методологічних засад стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки;
- розробити методичні підходи до обґрунтування стратегії забезпечення продовольчої безпеки регіону, що враховує наявний стан, потенціал та стратегічні цілі продовольчого забезпечення;
- розробити практичні рекомендації з удосконалення алгоритму формування стратегії продовольчого забезпечення у контексті розробки стратегії соціально-економічного-розвитку регіону.

Об'єктом дослідження є процеси економічного розвитку регіону та забезпечення його продовольчої безпеки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, методичні підходи та науково-практичні рекомендації стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

Методи дослідження. Методологічною й теоретичною основою дослідження є наукові положення економічної теорії, теорій регіоналізму, агропродовольчого комплексу, планування та прогнозування, праці вітчизняних і зарубіжних дослідників в різних сферах економічної науки.

Для досягнення концептуальної цілісності в роботі використано загальнонаукові й спеціальні методи: аналізу та синтезу – для комплексного вивчення процесів управління економічним розвитком регіону через призму стратегічного планування; систематизації – для виявлення умов, чинників та принципів стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки; просторовий – для дослідження специфіки економічного розвитку областей Причорноморського регіону; статистичні – для узагальнення, систематизації та виявлення тенденцій розвитку явищ і процесів пов'язаних із агропродовольчою сферою регіону та системою регіонального управління; SWOT-аналізу та сценарного прогнозування – для формування регіональної політики та прогнозування продовольчого забезпечення як складової стратегічного управління економічним розвитком Причорноморського регіону; графічний і картографічний – для наочного відображення закономірностей зміни показників соціально-економічного розвитку регіонів; комп'ютерної обробки та аналізу інформації за допомогою програм Microsoft Excel – для здійснення комплексного аналізу досліджуваного об'єкту, окресленого метою та завданнями дослідження.

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, інших міністерств і відомств, наукові праці провідних вітчизняних та

зарубіжних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних У дисертаційній роботі викладено теоретико-методологічні засади і практичні рекомендації щодо стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки. Наукові результати дослідження орієнтовані на розроблення комплексу сучасних економічних механізмів та інструментів управління економічним розвитком регіону на основі засад стратегічного управління та продовольчої безпеки. Найбільш важливими науковими результатами, що характеризуються новизною, є наступні положення:

вперше:

- запропоновано та обґрунтовано теоретико-методологічні засади стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки, які передбачають використання сценарних прогнозів на основі синтезу економетричного, індексного та експертного методів прогнозування та створення розрахункової моделі, що дозволяє оцінювати прогнозні сценарії економічного розвитку регіону із врахуванням зміни факторів екзогенного впливу;

- запропоновано інноваційну модель системи регіонального управління продовольчою безпекою на принципах самовідтворення і самозабезпечення та на основі програмно-цільового методу формування концепту взаємоінтегрованого механізму впровадження інноваційних технологій в агропродовольчу сферу регіону;

- розроблено та обґрунтовано рекомендації з імплементації сучасних методів інноваційно-інвестиційного забезпечення продовольчої безпеки регіону на підставі взаємоузгодження інтересів інвесторів, державних структур та представників агропродовольчої сфери, а також вдосконалення державних методів регулювання процесів оптимізації інноваційно-інвестиційної діяльності;

удосконалено:

- понятійний апарат економічної науки, зокрема уточнено сутність поняття механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу регіону, яке, на відміну від існуючих, ґрунтується на принципі пропорційності, який полягає у дотриманні розумного балансу та врахуванні взаємозв'язків інтересів споживачів, об'єктів та суб'єктів дотичних до виробництва, просування і споживання продовольчої продукції, відповідно до якого інтереси кожної із сторін та засоби досягнення цілей повинні бути обґрунтованими і мінімально обтяжливими для інших;

- існуючу класифікацію інновацій у сфері виробництва продуктів харчування на регіональному рівні через виділення двох основних типів інновацій: управлінських інновацій в агропродовольчій сфері на регіональному рівні, що стосуються оптимізації явищ і процесів пов'язаних із прийняттям управлінських рішень, програм і стратегій економічного розвитку регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки (1) та техніко-технологічних

інновацій, що базуються на результатах науково-технічного прогресу та відіграють найважливішу роль у процесі формування продовольчої безпеки регіону (2);

- механізм управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки, який на відміну від інших, можна розглядати в контексті створення сприятливих умов інвестування агропродовольчої сфери та виокремлення структурних складових управляючих підсистем на основі діючих соціально-економічних взаємозв'язків, методів впливу та інструментів економічного розвитку;

- методичні підходи до формування «карти продовольчого потенціалу регіону», що на відміну від існуючих, базуються на засадах SPACE-аналізу і дозволяють визначати поточне та стратегічне положення стану продовольчого забезпечення регіону на основі чотирьох груп критеріїв: потенціал самозабезпечення, потенціал фізичної доступності, потенціал економічної доступності і потенціал достатності споживання продуктів харчування;

- підходи до класифікації стратегій продовольчого забезпечення у контексті їх поділу на основні та забезпечувальні, що пов'язано з спрямованістю на досягнення стратегічних цілей розвитку регіону;

набули подальшого розвитку:

- визначення тенденцій та закономірностей соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в контексті продовольчої безпеки, які враховують особливості сучасного етапу транснаціоналізації світової економіки на основі комплексного підходу до планування та управління, а також використання природних ресурсів території;

- структура економічних інструментів механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу, а саме виокремлення фінансових важелів ціноутворення, оподаткування, кредитування, субсидіювання та страхування серед структурних складових управляючих підсистем на основі діючих соціально-економічних взаємозв'язків, методів впливу та інструментів економічного розвитку;

- концептуальні ознаки моделі економічного розвитку регіону з позиції актуалізації соціо-гуманітарної спрямованості та розширенні структури принципів соціально-економічного розвитку регіону за рахунок спрямованості регіонального розвитку на постійне підвищення добробуту населення;

- методи забезпечення продовольчої безпеки Причорноморського регіону на підставі виявлених тенденцій та закономірностей розвитку сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості в контексті складання прогнозів і формування стратегій регіонального розвитку;

- концептуальні засади розвитку українського продовольчого експорту на основі ретроспективного аналізу його структури та виявлення переваг вирощування соняшнику, пшениці, кукурудзи, ячменю, сої, ріпаку й орієнтації на задоволення продовольчих потреб азійських та африканських країн;

- методичні підходи до формування та інструменти реалізації стратегії продовольчого забезпечення, що, на відміну від традиційних, інтегровані у

процес формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону та сприятимуть забезпеченню продовольчої безпеки у довгостроковій перспективі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування сформульованих практичних рекомендацій щодо стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки. На основі результатів дослідження тенденцій такого розвитку можливо сформувати регіональні стратегії соціально-економічного розвитку та комплексні програми продовольчого забезпечення. Розроблено концептуальні засади формування стратегії регіональної політики в управлінні економічним розвитком в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

Результати дослідження, висновки і рекомендації, що містяться у роботі, схвалені та використовуються у практичній діяльності практичній діяльності Міністерства юстиції України (довідка № 7.3-46/490 від 20.03.2018 р.); Міністерства аграрної політики та продовольства України (довідка № 37-21-15/12418 від 24.04.2018 р.); Південним офісом Державної аудиторської служби України (довідка № 3902-08/6961-07 від 27.04.2017 р.); Миколаївським обласним фондом розвитку і підтримки громадських ініціатив (довідка № 36 від 14.02.2018 р.); ПрАТ «Оберіг» Арбузинського району Миколаївської області (довідка № 73 від 10.03.2018 р.); ПрАТ «Одесавинпром» (довідка № 185-69 від 28.04.2017 р.); Методологія і стратегія формування регуляторних механізмів управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки впроваджена в навчальний процес Одеської національної академії харчових технологій (довідка № 356/01-К31 від 26.04.2018 р.) та Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (довідка № 8 від 06.03.2018 р.).

Особистий внесок дисертанта. Всі наукові результати, викладені в дисертації належать автору особисто. З наукових публікацій, що у співавторстві, використані лише ті матеріали, які є результатом особистої праці здобувача. Робота не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження оприлюднені автором на конференціях, семінарах, нарадах, серед яких найбільш важливими були: Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні напрями розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості», (6 квітня 2018 р., м. Запоріжжя); Міжнародна науково-практична конференція «Прикладна економіка – від теорії до практики» (27 жовтня 2017 р., м. Тернопіль); Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Фінансове регулювання зрушень у економіці України» (18 квітня 2018 р, м.Мукачєво); 47-ма науково-методична конференція «Перспективи розвитку науково-методичного забезпечення для самостійного вивчення дисциплін та окремих їх окремих розділів» (м. Одеса, 4-5 квітня 2016 р); Всеукраїнська науково-практична конференція «Фінансова система України: стан, проблеми, перспективи» (м. Херсон, 10-11 червня 2015 р); Всеукраїнська інтернет-конференція «Сучасні проблеми методології та організації бухгалтерського обліку, економічного аналізу і аудиту в умовах переходу на МСФЗ І МСА» (м. Миколаїв, 20 травня

2015 р.). II Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція [Фінансове регулювання зрушень у економіці України], 18 квітня 2018 р. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2018.– С. 129-131.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 30 наукових праць загальним обсягом 33 авт. арк., з яких особисто автору належить 30 авт. арк. Із них: 2 монографії, у т.ч. 1 одноосібна, 22 статті у наукових фахових виданнях, у т.ч. 12 – у виданнях, що включено до наукометричних баз, 6 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Основний обсяг дисертації становить 409 стор. комп'ютерного тексту, який містить 79 таблиць і 76 рисунків. Список використаних джерел складається із 211 найменувань, 5 додатків – на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У *першому розділі* **«Теоретико-методичні засади стратегічного управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки»** розкрито понятійний апарат та методологію дослідження, сутність стратегічного управління економічним розвитком, його особливості та роль у формуванні конкурентних переваг регіону, умови, чинники та принципи формування моделі стратегічного управління економічним розвитком регіону.

Глобальною проблемою людства у ХХІ столітті стала продовольча криза. Населення світі з кожним роком зростає і до 2050 року, як стверджують науковці, воно досягне 9 млрд. чоловік. В таких умовах виникає потреба управління продовольчою безпекою. Тому першочерговим завданням світової економіки є забезпечення продовольством усіх верств населення. Вирішення цієї проблеми є пріоритетною для кожної держави. Тільки державна влада в змозі створити продовольчі фонди, ефективно використовувати механізми підтримки виробників основних продуктів харчування.

Інтеграція економіки України і світу обумовлює необхідність вивчення продовольчого забезпечення населення країни по регіонам та аналізу ефективності управління економічними регіональними системами. Перш за все, необхідно визначити основні поняття у досліджуваній сфері.

На основі всебічного вивчення, узагальнення та критичного аналізу наукових джерел з проблем забезпечення продовольчої безпеки та з урахуванням сучасних умов, у дисертації запропоновано авторський підхід, а саме запропоновано розглядати продовольчу безпеку з соціально-економічного та екологічного боку. Соціально-економічний зміст охоплює нарощування обсягів виробництва або імпортозаміщення нестачі продовольства, забезпечення його доступності для населення. Екологічна сторона включає в себе дотримання

стандартизації виробництва, що забезпечує безпеку навколишнього середовища. Автором досліджено, що продовольча безпека має багаторівневу структуру (рис. 1).

Рис. 1. Структура продовольчої безпеки

У процесі дослідження виявлено, що продовольча безпека регіону залежить, по-перше, від можливості забезпечити пропозицію продовольства для населення регіону в достатній кількості, якості та асортименті, по-друге, від можливості різних груп населення придбати необхідну (раціональну) кількість продовольства високої якості. Завданням регіональних органів влади є забезпечення рівноправних умов для функціонування продовольчого ринку, зокрема створення реальних, а не декларативних можливостей продати свою продукцію усім виробникам, у тому числі і дрібним, боротьба з монополізацією продовольчого ринку перекупниками.

Необхідно зазначити, що стратегічне планування виступає як інтегруюча сила, яка організовує і спрямовує процес розробки стратегічних цілей і створює основу для розподілу ресурсів на рівні регіональних органів влади. Крім того, стратегічне планування зосереджує увагу на проблемах регіонального економічного розвитку і забезпечує основу для взаємодії керівників і співробітників в процесі розробки і реалізації стратегії розвитку регіону. Стратегічне планування дозволяє визначити місце регіону в зовнішньому оточенні, бачити критичні чинники успіху, оцінювати нові можливості, а також стимулювати інноваційну поведінку, вироблення і впровадження нововведень. Крім цього, стратегічне планування дозволяє визначити стратегічні позиції

регіону в макроекономічному середовищі, встановлює пріоритети розвитку і стратегічні цілі, формує основу для ухвалення стратегічних рішень, а також дає регіональним властям можливість добре розуміти їх майбутні наслідки.

Виявлено, що результативність впровадження стратегії регіонального розвитку і вчасне виконання завдань програми регіонального розвитку у контексті формування конкурентних переваг залежить не стільки від забезпеченості ресурсами, кількістю населенням, інвестицій, а скільки від ефективності управління. Тому, для забезпечення продовольчої безпеки регіон розробляє і впроваджує пакет стратегічних програм розвитку задля розширення та укріплення конкурентних позицій регіону та держави.

Доведено, що формування, впровадження та управління ефективними й унікальними моделями розвитку регіонів є стратегічним завданням державної влади. Управління моделлю має відповідати основним базисам і принципам Державної стратегії регіонального розвитку 2020, яка є національною моделлю реалізації цілей, тенденцій та закономірностей розвитку, визначення стратегічних пріоритетів розвитку у державній та соціальній політиці, галузей виробництва, АПК, інвестиційній та інноваційній діяльності, визначення етапів і механізмів їх реалізації.

Досліджені й визначені специфічні проблеми, які мають бути вирішені у процесі стратегічного управління економічним розвитком регіону, для чого деталізовані основні завдання державного регулювання цієї сфери. Моделювання регіонального розвитку включає розробку та впровадження інституційно-економічного механізму на основі субсидіарності, державно-приватного партнерства та ін., що передбачає впровадження державно-громадських і державно-підприємницьких ініціатив щодо ефективного використання фінансово-економічних важелів державної регіональної політики.

У другому розділі **«Наукові засади формування організаційно-економічного механізму управління економічним розвитком регіональних продовольчих систем»** розглянуті принципи та завдання державного регулювання економічного розвитку та його особливості на мезорівні, визначені інституційне забезпечення формування інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери і організаційно-економічний механізм їх функціонування, представлені економічні важелі та стимули економічного розвитку продовольчої сфери регіону, обґрунтовані методологія регіонального моніторингу та аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

Визначено, що до основних функцій та типових завдань державного регулювання економічного розвитку на мезорівні належать такі: стратегічне, тактичне та поточне планування розвитку; розробка, затвердження та впровадження програм економічного і соціального розвитку; прогнозування розвитку регіону, ефективне та раціональне використання природних, виробничих і людських ресурсів. Головною метою державного регулювання розвитку регіонів є гармонійне поєднання інтересів держави та її регіонів, оскільки економіка країни є складною ієрархічною системою, де елементи – нерівномірно розподілені за територією та ресурсами. Державна політика

повинна враховувати особливості регіонів, рівномірно та ефективно розподіляти ресурси, погоджувати програми та стратегії розвитку з урахуванням географії території, його населення, сфери виробництва, ресурсного потенціалу, сталих традицій.

Встановлено, що інститути продовольчої безпеки формують передумови та створюють механізми регулювання соціально-економічних процесів ринкової поведінки, доходів, витрат, цін тощо. Проведений аналіз інституцій України дав змогу визначити, що формування інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери включає нормативно-правове, організаційно-економічне, інфраструктурне та наукове регулювання. Від його ефективності залежить продовольча незалежність держави, стан конкурентного потенціалу галузі на внутрішньому і зовнішньому ринках, розв'язання соціально-економічних, технологічних, екологічних та демографічних проблем.

Доведено, що продовольча безпека вимагає створення системи моніторингу, на яку покладається завдання визначення фактичного її стану, прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз продовольчої безпеки. На цій основі розробляються заходи щодо локалізації та нейтралізації негативних факторів, що впливають або можуть у майбутньому вплинути на зниження рівня безпеки. Система моніторингу продовольчої безпеки зосереджується на наступних напрямках: агропродовольче виробництво, продовольчий ринок, споживання продовольства, харчування населення, якість та безпека продовольства.

Дослідження показали, що у 2016 році середньодушове споживання продуктів харчування погіршилося у 6 із 10 основних продовольчих груп: молокопродукти, яйця, фрукти, цукор, олія, хлібопродукти. Тільки по трьох, найбільш економічно доступних продовольчих групах, споживання знаходилося на рівні (або перевищило) встановлену раціональну норму: хліб та хлібопродукти; овочі та баштанні; картопля (табл. 1). По інших групах коефіцієнт достатності споживання був меншим одиниці. Особливо суттєво відстає від норм, споживання населенням країни продукції тваринного походження та фруктів. Зокрема, рекомендований рівень по м'ясу забезпечено на 64%, молоку та плодах – на 55%, рибі – на 48%.

Основними елементами інституційного середовища забезпечення продовольчої безпеки є: держава, власність, праця, конкуренція, інфраструктура, ціна. Вони стимулюють виробництво, підвищують інвестиційну привабливість агропромислової галузі, ведуть до фінансової незалежності товаровиробників та поліпшення доступності, якості і безпечності продукції харчування. Методологія дослідження впливу інституційного середовища аграрного ринку на продовольчу безпеку має формуватися через виявлення зв'язків між інституціями та продовольчою безпекою, що характеризується ступенем впливу елементів інституційного середовища на продовольчу безпеку держави.

В умовах економічної та політичної кризи надзвичайно важливу роль для стимулювання економічного розвитку відіграють розробка та реалізація спільних регіональних проектів, упровадження інновацій у виробничу сферу,

створення нової продукції, інтенсифікація внутрішнього регіонального співробітництва (міжрегіонального, міжмуніципального) тощо. Заходи стимулювання розвитку держави мають комплексно поєднувати регулювання ринкового середовища (конкурентна, податкова, зовнішньоекономічна, митна та ін. політика) та специфічні заходи підтримки розвитку малого підприємництва, особливо на регіональному рівні.

Таблиця 1

Достатність споживання окремого виду продукту*

	Раціональна норма (розрахунки МОЗ України)	Фактичне споживання у 2016 році	Індикатор достатності споживання
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	101	101	1,00
М'ясо і м'ясопродукти	80	51,4	0,64
Молоко і молокопродукти	380	209,5	0,55
Риба і рибопродукти	20	9,6	0,48
Яйця	290	267	0,92
Овочі та баштанні	161	163,7	1,02
Плоди, ягоди та виноград	90	49,7	0,55
Картопля	124	139,8	1,13
Цукор	38	33,3	0,88
Олії рослинні всіх видів	13	11,7	0,9

*Джерело: Державна служба статистики України

Для проведення регіонального моніторингу та аналізу інноваційно-інвестиційної діяльності необхідно розробити та впровадити систему міжнародних індикаторів, а головне – ефективно та вчасно визначати ці показники. Моніторинг має передбачати діагностику стану продовольчої безпеки регіону, мати змогу швидко коригувати стратегії розвитку у разі зміни напрямів, оперативно оцінювати внутрішні і зовнішні загрози регіональної безпеки.

У третьому розділі «**Проблемний аналіз функціонування українського Причорномор'я в умовах забезпечення продовольчої безпеки**» здійснено аналіз стану і тенденцій соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону в контексті продовольчої безпеки, проаналізовано стан сільськогосподарського виробництва та підприємств харчової промисловості.

Проаналізовано рівень продовольчої безпеки України за Глобальним індексом продовольчої безпеки (ГПБ), який запропоновано групою британських дослідників «Economist Intelligence Unit» науково-дослідного журналу «The Economist» та який характеризує фінансову та фізичну доступність продовольства для населення. З'ясовано, що серед 113 країн світу, що увійшли до рейтингу продовольчої безпеки у 2016 році, Україна зі значенням індексу продовольчої безпеки 56,1 посіла 59 позицію. У 2012 році Україна була на 46 позиції з індексом продовольчої безпеки 57,8. Таким чином, незважаючи на підвищення рейтингу України, можливо констатувати зменшення значення індексу продовольчої безпеки. Порівнюючи складові

Глобального індексу продовольчої безпеки для України та в середньому по всім іншим країнам, можливо констатувати відставання України за складовою оцінки наявності та достатності продуктів харчування. З точки зору парадигми сталого розвитку, доведено, що особливої уваги для забезпечення продовольчої безпеки України потребує стан водних і земельних ресурсів та демографічна ситуація в Україні. Стан природних ресурсів України та рівень їх стійкості (NATURAL RESOURCES & RESILIENCE) також впливають на рівень продовольчої безпеки. Оцінка четвертої складової ГПБ для України (рис. 2) демонструє значні відхилення від середніх значень.

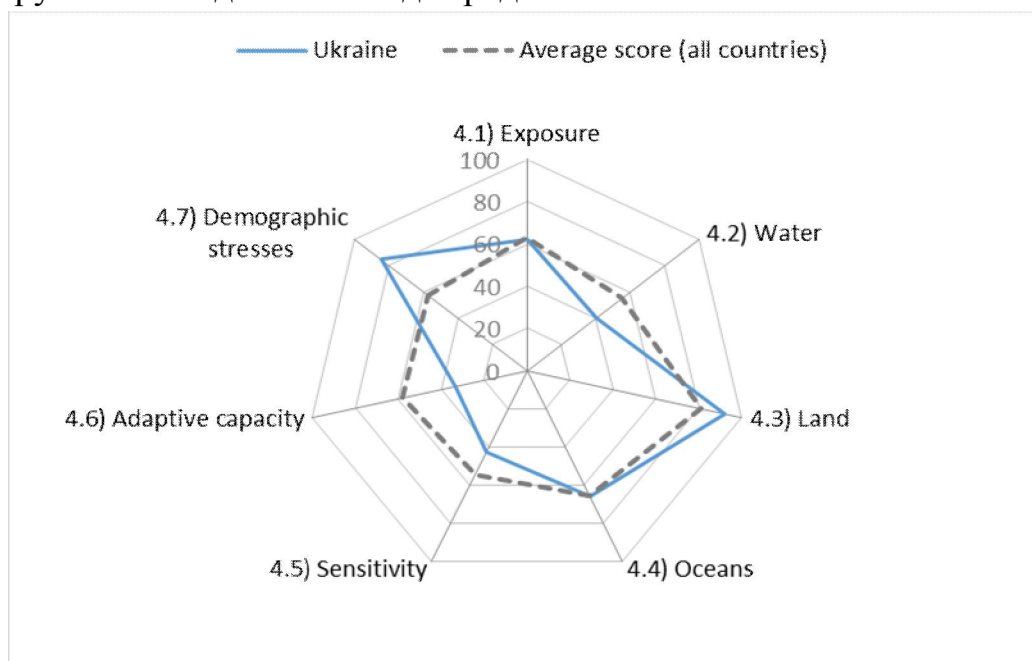

Рис. 2. Оцінка природних ресурсів України та рівня їх стійкості в складі індексу продовольчої безпеки за перше півріччя 2017 р.

З'ясовано, що розвиток регіону – складний і багатогранний процес, який передбачає виконання низки соціально-економічних цілей. Неможливо розглядати економічний розвиток незалежно від соціальної складової, вони є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими імперативами регіонального розвитку. Соціально-економічний регіональний розвиток охоплює такі складові, як: нарощування обсягів виробництва, спеціалізація, зростання доходів; структурні трансформації інституційної, соціальної та адміністративної сфер діяльності; переналаштування суспільної свідомості на орієнтири сталого розвитку; зміни звичаїв та дотримання усталених традицій в контексті збереження індивідуальності та історичних особливостей регіону тощо.

Досліджено стан соціально-економічного розвитку регіонів України за рівнем людського розвитку на підставі міжнародної методики ООН. Побудовано рейтинг регіонів України за індексом людського розвитку, згідно якого Одеська область займає 7 позицію рейтингу серед регіонів України, Миколаївська – 9 позицію, а Херсонська – 22 позицію. Зазначено про

необхідність врахування додаткових аспектів соціально-економічного розвитку регіонів в методиці ООН визначення індексу людського розвитку, що може істотно змінити загальну оцінку в залежності від ситуації та внутрішньої регіональної політики.

Доведено, що економіка Причорноморського регіону України вирізняється розвитком сільського господарства та харчовою промисловістю. Виробництво сільськогосподарської продукції Причорноморського регіону (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим) за 2015 рік в загальному обсязі України становить 12,7 %, а за 2013 рік цей показник (із урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим) становив 14,7 %. Для Причорноморського регіону України характерним є поділ на сільськогосподарські зони: виноградарсько-зерново-олійна з садівництвом і молочно-м'ясним тваринництвом в південних районах Одеської, Миколаївської, Херсонської областей; зерново-олійна з виробництвом цукрових буряків і молочно-м'ясним тваринництвом в північних районах Одеської, Миколаївської і Херсонської областей; овочево-молочна в приміських районах Одеси, Миколаєва, Херсона; виноградарсько-тютюнова з молочно-м'ясним тваринництвом, зокрема вівчарством в передгір'ї Криму та на Південному березі Криму.

Серед регіонів-лідерів агропродовольчого виробництва в Україні провідне місце займають області Причорноморського регіону (рис. 3).

Рис. 3. Топ-9 регіонів України за збільшенням обсягів виробництва продукції сільського господарства

Дослідження показали, що на першому місці із приростом в +9,9% знаходиться Херсонська область. Миколаївська область посіла четверте місце із

приростом обсягів виробництва продукції сільського господарства +3,3%. А Одеська область із приростом +3,0% займає шосте місце в ТОП-9 регіонів із збільшенням обсягів виробництва продукції сільського господарства.

З'ясовано, що Миколаївська та Херсонська області за січень-липень 2017 року увійшли до Топ-5 регіонів за обсягом виробництва продукції сільського господарства у розрахунку на 1 особу. А Одеська та Херсонська області увійшли до Топ-5 регіонів по питомій вазі у загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства України. Проаналізовано, що в галузі тваринництва серед областей Причорноморського регіону до топ-5 за кількістю сільськогосподарських тварин потрапляє тільки Одеська область, котра посідає 1-ше місце за вирощуванням овець та кіз.

З'ясовано, що для агробізнесу Причорноморського регіону велике значення має використання інвестиційних ресурсів та введення в дію нових сільськогосподарських об'єктів. З початку 2015 року реалізовано близько 50 інвестиційних проектів в агропромисловому комплексі Причорноморського регіону України.

Установлено, що в структурі галузей промисловості Причорномор'я харчовій промисловості відповідає найбільша частка, яка становить 29%. Херсонська область виступає лідером в галузі харчової промисловості Причорноморського регіону, де 40,7 % промисловості області припадає саме на харчову галузь. У харчовій галузі Причорномор'я важливе значення відіграють м'ясна, молочна та маслосиробна, виноробна та плодоовочева, хлібопекарська й рибна промисловості. У Причорноморському регіоні розташований найбільший в Україні рибопереробний комплекс.

Узагальнено, що стратегія розвитку Причорноморського регіону передбачає, що цей регіон є складною структурою, яка характеризується чотирма підсистемами: економічна, соціальна, довкілля та просторовий розвиток. Населення і кожна окрема людина впливають на кожен з підсистем. Необхідним є усвідомлення потреби у гармонійному розвитку особистості із збереженням можливості повноцінного розвитку для майбутніх поколінь, що є основою концепції сталого регіонального розвитку. Синергетичний ефект від зусиль влади, бізнесу і громад спрямований на сталий регіональний розвиток забезпечить комплексний розвиток усіх територіальних підсистем, узгоджуючи державні, регіональні та приватні інтереси з повною відповідальністю за дії.

Проаналізовано динаміку обсягів продукції сільського господарства України в розрізі структурних складових сільськогосподарської продукції. За допомогою засобів Excel побудоване трендове рівняння яке описує закономірність зміни загальних обсягів виробництва продукції сільського господарства за 2000-2016рр., що дає можливість передбачити (прогнозувати) обсяг продукції на кінець 2017 р. Таким чином, прогнозоване значення обсягу продукції сільського господарства України становить 262451 млн. грн.

Автором побудоване трендове рівняння закономірності зміни величини продукції виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у вигляді полінома другого порядку: $y = 7860,8 x^2 - 9402,5 x + 228109$.

На підставі виявленої закономірності, визначено оціночне (прогнозоване)

значення виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів на 2017 рік в розмірі 447490 млн грн., яке передбачене за умови збереження і надалі тенденції виробництва, що спостерігалася за 2011-2015рр (рис.4). Отримане оціночне (прогнозоване) значення з коефіцієнтом детермінації $R^2 = 0,9762$ показує, що за умови збереження попередньо виявленої тенденції і факторів впливу, на 97,62% можливо очікувати на кінець 2017 року величину виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів в розмірі 447490 млн грн.

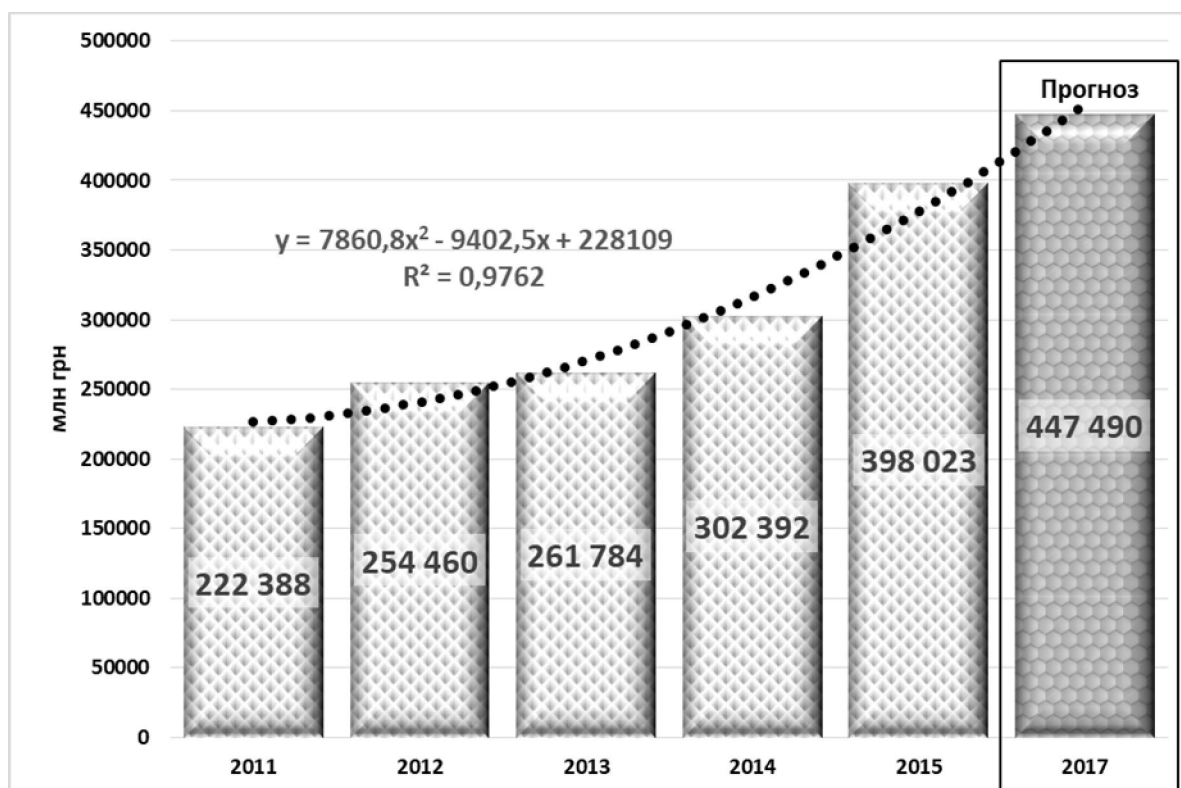

Рис. 4. Динаміка продукції виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів

Аналіз експорту агропромислової продукції регіону показав, що протягом останніх років в структурі українського експорту значну частку займають продукти сільськогосподарського виробництва. У 2016 р. зернові культури склали 16,7%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 10,9%, насіння і плоди олійних рослин – 4,2% від загального обсягу експорту. У 2016 р. зросли обсяги експорту окремих товарів: цукру білого – у 4,9 разів, насіння соняшнику – у 3,6 рази, м'яса свійської птиці – на 29,0%, олії соняшникової – на 22,5%, пшениці – на 21,4%,. Зменшилися поставки молока та молочних продуктів – на 14,8%, ячменю – на 13,3%, хлібобулочних борошняних кондитерських виробів – на 12,9% кукурудзи – на 11,6%.

З'ясовано, що прийнятним для вітчизняних аграріїв та перспективним для розвитку українського експорту є вирощування соняшнику, пшениці, кукурудзи, ячменю, сої та ріпаку. Дещо гірша ситуація в галузі тваринництва,

де незначні перспективи нарощування обсягів експорту, окрім галузі птахівництва, молочного скотарства та свинарства.

Порівняльний аналіз рівня продуктивності праці у сільському господарстві для різних країн, свідчить про недостатній рівень продуктивності не тільки на сільськогосподарських підприємствах Причорноморського регіону, а й в цілому по Україні. Обґрунтовано, що підвищення продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах України та її регіонів – це важливе завдання, яке поєднане з потребою зміцнення матеріально-технічної бази, формуванням спеціалізації та концентрації сільгоспвиробництва, розвитком інфраструктури сільських територій, з удосконаленням цінової політики тощо.

З'ясовано, що значна частка виробництва олії соняшника в Причорноморському регіоні покриває потреби експорту. Серед ТОП-10 найбільших виробників олії соняшnikової за 2016 рік третина підприємств розташовані в Причорноморському регіоні України.

Проаналізовано динаміку заробітної плати на підприємствах виробництва харчових продуктів. З'ясовано, що на підприємствах виробництва харчових продуктів середньомісячна номінальна заробітна плата нижча ніж в середньому по промисловості. У 2015 році середньомісячна номінальна заробітна плата працівників харчової галузі була на 289 грн нижча ніж у працівників переробної промисловості і на 605 грн менша ніж в цілому на промислових підприємствах.

У четвертому розділі **«Регіональні особливості управління економічним розвитком в умовах забезпечення продовольчої безпеки»** розкрито суть, функції, завдання і регіональні особливості механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу, запропоновано авторське бачення формування регіональної системи управління економічним розвитком в умовах забезпечення продовольчої безпеки, окреслено особливості науково-технічного забезпечення як основи механізму впровадження інноваційних технологій продовольчої сфери у регіональному розвитку.

Доведено, що найбільша питома вага фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості відбувається за рахунок власних джерел. Дуже мала частка (близько 1%) фінансування інноваційної діяльності харчової промисловості з боку держави. Потребує уваги з боку держави питання пільгового кредитування підприємств харчової промисловості та стимулювання пошуку інших джерел фінансування. Державна підтримка інноваційного розвитку галузі дасть змогу збільшити кількість інноваційних процесів та інноваційних продуктів харчової промисловості.

В сучасних умовах управління регіональним розвитком доцільно використовувати світовий досвід стимулювання інновацій, який передбачає застосування наступних шляхів державного стимулювання: повне або часткове фінансування проектів коштами державних фінансово-кредитних установ та надання державних гарантій і захисту інвесторам. Залучення іноземних інвестицій має свої особливості. У випадку залучення інвестицій у агропродовольчу сферу із колишніх країн Радянського союзу доцільним, на наш погляд, буде відновлення спеціальних економічних зон та промислово-

фінансових груп. Щодо залучення інвестицій із розвинених Європейських країн, країн Азії та США, то важливим є створення регіональних та національних агенцій які будуть володіти інформаційною базою та будуть залучати інвесторів шляхом проведення конференцій, презентацій тощо.

Узагальнено, що механізм впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу регіону – це багатофункціональний регулятор інноваційного розвитку процесу виробництва харчової продукції, що діє на засадах принципу пропорційності та пріоритетності впровадження результатів наукової діяльності у виробничий процес та безпечності створених якісних продуктів харчування для задоволення потреб населення регіону. Принцип пропорційності полягає у дотриманні розумного балансу інтересів між споживачами, об'єктами та суб'єктами дотичними до виробництва, просуванні і споживанні продовольчої продукції, відповідно до якого інтереси кожної із сторін та засоби досягнення цілей повинні бути обґрунтованими і мінімально обтяжливими для іншої. До методів механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу відносяться: безперервний моніторинг, контролінг, методи прийняття управлінських рішень, бюджетування, прогнозування, моделювання, кореляційно-регресійний аналіз. Механізм впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу регіону охоплює взаємозв'язки між об'єктами та суб'єктами дотичними до виробництва, просування і споживання продовольчої продукції.

До основних регіональних рушійних сил спрямування виробничої діяльності на якісне задоволення потреб населення в продуктах харчування належать регіональні управлінські інституції (наукові, освітні, виконавчі), органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, підприємницькі структури, громади, які характеризуються коливанням рівня соціальної активності, та, як наслідок, різним ступенем відповідальності за дотримання норм продовольчої безпеки. Головним завданням механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу регіону є створення сприятливих умов для населення регіону щодо спрощеного доступу до достатнього для здорового життя рівня якісного і безпечного харчування.

Узагальнено, що економічними інструментами механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу є система взаємопов'язаних організаційних та нормативно-правових заходів, що спрямовані на задоволення потреб населення в продуктах харчування та охоплюють систему державного стимулювання розвитку харчової промисловості через пільгове кредитування, соціальне субсидювання, страхування, бюджетне фінансування, пільгове оподаткування тощо. Вищезгадані економічні інструменти можна вважати елементами непрямой фінансової підтримки інноваційних процесів в продовольчій сфері. Пряме фінансування передбачає безпосереднє надання або компенсацію коштів за рахунок Державного та місцевих бюджетів.

Запропоновано додаткову вимогу до процесу функціонування механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу регіону, яка передбачає необхідність пристосування до особливостей економічного розвитку та врахування історико-природничих особливостей регіону. Стратегія

економічного розвитку Причорноморського регіону України повинна враховувати потенціал аграрного виробництва та харчової промисловості. У Причорноморському регіоні сприятливі умови для розвитку не тільки машинобудування, а й багатогалузевої харчової промисловості, сільського господарства з високою часткою посівів зернових, садів, виноградників, тютюну та ефіроолійних культур.

Україна повинна відповідати вимогам та стандартам ЄС серед яких і продовольча безпека та САП, оскільки на рівні ЄС, продовольча безпека виступає комплексним завданням забезпечення загальної безпеки, виконання якого є обов'язковим для всіх країн-членів ЄС. У сфері виробництва продуктів харчування на регіональному рівні виокремлено два основні типи інновацій: управлінські інновації та техніко-технологічні. Управлінські інновації, які стосуються оптимізації явищ і процесів пов'язаних із прийняттям управлінських рішень, програм і стратегій економічного розвитку регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки. Техніко-технологічні інновації базуються на результатах науково-технічного прогресу та відіграють найважливішу роль у процесі формування продовольчої безпеки регіону. Саме техніко-технологічні інновації характерні для промислових підприємств, серед яких окремою групою виділяють підприємства виробництва харчових продуктів.

На підставі аналізу статистичних даних, з'ясовано, що за 2015-2016 роки найбільша частка витрат на інноваційну діяльність припадала на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, тобто на техніко-технологічне оновлення. Особливу увагу заслуговує зовсім мале (до 1%) значення показника витрат на придбання знань від інших підприємств і організацій, який свідчить про невинуватість підприємств у зовнішніх знаннях, що може бути частково компенсовано внутрішніми витратами на НДР, частка яких в 2015 році становила 13,3%, а в 2016 році зменшилася на 4,4% і становила 8,9%.

Аналіз статистичних даних показав значне зростання витрат промислових підприємств за напрямками інноваційної діяльності по Причорноморському регіону за 2015-2016рр., абсолютний приріст яких становив 549209 тис. грн., що відповідає приросту понад 133%. У 2016 році порівняно з 2015 роком по Причорноморському регіону зросли витрати на внутрішні НДР (+45,96%) та зменшилися на зовнішні НДР (-63,29%), відбулося зростання витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (на 218,33%). Найбільше зростання витрат, а саме у 14,2 рази (або на +1321,45%) відбулося на іншу інноваційну діяльність (включаючи проектування, навчання, маркетинг та іншу відповідну діяльність), де за цим напрямком інноваційної діяльності у 2016 році лідером виступила Одеська область. Приріст витрат промислових підприємств Причорноморському регіону на інноваційну діяльність відбувається за рахунок, в першу чергу, підприємств металургійного виробництва, машин та устаткування, а потім за рахунок підприємств виробництва харчових продуктів.

Найбільша питома вага фінансування інноваційної діяльності

підприємств харчової промисловості відбувається за рахунок власних джерел. Дуже мала частка (близько 1%) фінансування інноваційної діяльності харчової промисловості з боку держави. Потребує уваги з боку держави питання пільгового кредитування підприємств харчової промисловості та стимулювання пошуку інших джерел фінансування. Державна підтримка інноваційного розвитку галузі дасть змогу збільшити кількість інноваційних процесів та інноваційних продуктів харчової промисловості.

Доведено, що продовольча безпека не може обмежуватися регіональним чи національним рівнем, вона носить глобальний характер, і в той же час стосується кожного окремого мешканця, і може розглядатися на рівні управління підприємством. В сучасних умовах господарювання важливим є налагодження партнерських взаємозв'язків між господарюючими суб'єктами та підприємствами харчової галузі й сільгоспвиробниками. Забезпечення необхідного рівня харчування працівників є складовою соціальної політики менеджменту підприємства. Таким чином, формування системи регіонального управління продовольчою безпекою необхідно проводити із застосуванням методів активного управління та системного підходу.

Загальна система регіонального управління продовольчою безпекою представлена на рис. 5 охоплює об'єкти (керуючу компоненту) та суб'єкти управління (керовану компоненту).

Рис. 5. Модель системи регіонального управління продовольчою безпекою

Взаємозв'язок між складовими системи регіонального управління

продовольчою безпекою відбувається за рахунок впливу керуючої компоненти на складові керованої компоненти через розробку програм, ухвалення рішень, розробку проектів в галузях сільськогосподарського виробництва, харчової промисловості та в соціально-економічній сфері життя регіону з дотримання норм міжнародних стандартів продовольчого забезпечення населення.

Доведено доцільність програмно-цільового методу в системі управління регіональним розвитком. Розраховано ефективності бюджетної програми Одеської області на здійснення заходів щодо участі у аграрних виставках. Мета програми полягає у нарощування обсягів реалізації аграрної продукції місцевого виробництва за рахунок розширення ринку збуту. Бюджетна програма Одеської області на здійснення заходів щодо участі в аграрних виставках має середню ефективність. Тому фінансування участі у аграрних виставках вважаємо доцільним, але залишається необхідність підвищення ефективності цієї програми.

Складові регіональної системи продовольчої безпеки тісно взаємодіють із складовими національної системи (рис. 6). Запропонована концептуальна схема управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки на основі залучення інвестицій в агропродовольчу сферу та виокремлення структурних складових управляючих підсистем на основі діючих соціально-економічних взаємозв'язків, методів впливу та інструментів економічного розвитку.

Рис. 6. Елементи системи управління продовольчою безпекою на

державному та регіональному рівнях

Важливою складовою механізму управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки є інвестиційне забезпечення агропродовольчої сфери. Відповідно до запропонованої концептуальної схеми ефективність функціонування механізму управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки базується на взаємоузгодженні інтересів інвесторів, державних структур та представників агропродовольчої сфери.

Національна стратегія розвитку агропродовольчого сектору України повинна базуватися на науково обґрунтованих проектах розроблених за участі УНТП із врахуванням необхідності забезпечення продовольчої безпеки. На шляху євроінтеграції, у співпраці із міжнародними фондами, вітчизняні міністерства і відомства (Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»), повинні стати ефективним інструментом впровадження інновацій в агропродовольчу сферу.

Проведений аналіз закономірності зміни обсягів прямих інвестицій у сільське господарство та виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів України дав можливість спрогнозувати їх значення на 2018 рік із врахуванням різних способів представлення закономірностей зміни за рахунок використання різних типів трендових рівнянь. Оціночне значення показника обсягу прямих інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство на 2018 рік становитиме 708,5808 млн доларів США. Оціночне значення показника капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів України на 2018 рік становитиме 4237,005 млн доларів США. Таку величину прогнозного значення можливо очікувати за умови збереження попередньо встановленої закономірності розвитку інвестування сільського, лісового та рибного господарство, а також інвестування харчової промисловості. Таким чином, прогнозні на 2018 рік значення обсягів прямих інвестицій у сільське господарство та виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів України є верифікованими та логічно обґрунтованими.

Доведено, що в основу системи управління економічним розвитком регіону в контексті продовольчої безпеки повинен бути покладений принцип самовідтворення та самозабезпечення. Виявлення та врахування всіх відтворювальних процесів та взаємозв'язків явищ на території регіону дає можливість підвищити ефективність управління економічним розвитком регіону. реалізація принципу самовідтворення та самозабезпечення в контексті продовольчої безпеки регіонів зумовлює необхідність максимального використання внутрішніх резервів і можливостей щодо виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку харчової промисловості, спеціалізації та розвитку інфраструктури, створення спеціальних інституцій регіонального рівня для використання економіко-адміністративних методів управління регіональним розвитком.

У п'ятому розділі «**Стратегічні орієнтири економічного розвитку українського Причорномор'я в умовах забезпечення продовольчої безпеки**» розкрито концептуальні засади формування стратегії регіональної політики в управлінні економічним розвитком в умовах забезпечення продовольчої безпеки, розроблено і запропоновано авторське бачення стратегії продовольчої безпеки в контексті управління стратегічним потенціалом регіону, удосконалено сценарне прогнозування продовольчого забезпечення як складової стратегічного управління економічним розвитком Причорноморського регіону.

Проведене дослідження дозволило систематизувати концептуальні і сформулювати методичні засади стратегічного управління Причорноморським регіоном у контексті забезпечення продовольчої безпеки. Зазначено, що важливою складовою стратегії соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону виступає стратегія продовольчої безпеки. Досліджено, що у стратегіях соціально-економічного розвитку областей Причорноморського регіону не окреслено цілі продовольчої безпеки, натомість окремі їх елементи розпорошені між цілями та завданнями розвитку АПК, потенціалу переробної галузі та інфраструктури. Доведено, що забезпечення продовольчої безпеки в контексті стратегічного розвитку регіону вимагає чіткого переліку цілей, стратегії та розробленої на її основі програми.

На основі узагальнення досліджень наукових праць та стратегій розвитку областей Причорномор'я розроблено авторську модель стратегії забезпечення продовольчої безпеки (рис. 7) та відповідних законодавчих ініціатив на рівні регіональних органів влади щодо механізму формування, зберігання і обслуговування стратегічних запасів продовольства, сортового й гібридного насіння, поголів'я худоби для відтворення племінного класу, що відповідають адекватним потребам регіону в умовах настання непередбачуваних або форс мажорних обставин.

Подано авторське визначення стратегії продовольчої безпеки регіону під якою розуміється інтегральна стратегія збалансованого і стабільного розвитку видів економічної діяльності, що формують повний цикл матеріально-технічного забезпечення, виробництва та розподілу життєво важливих продуктів харчування у достатньому обсязі, який гарантує потреби здорового та активного життя всіх верст населення регіону незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. Визначено роль стратегії продовольчої безпеки в системі стратегічного управління регіоном, яка проявляється через реалізацію її основних функцій: координаційну, міжрегіонально-інтегруючу, забезпечувальну та адаптивну.

Доведено, що реалізація стратегії забезпечення продовольчої безпеки потребує розробки та взаємного узгодження (як на міжобласному, так і на міжгалузевому рівні) основних і допоміжних стратегій. Основні стратегії здійснюють прямий вплив на реалізацію основних функцій продовольчої безпеки, а саме: фізична та економічна доступність харчових продуктів для всіх верств населення, рівень їх якості, корисності та безпечності, а також безперервність постачання. Відповідно, визначено такі основні стратегії:

стратегія подолання бідності (забезпечення економічного доступу населення до харчових продуктів), стратегія розвитку АПК та продовольчого ринку (забезпечення фізичного доступу населення до продуктів харчування) та стратегія створення продовольчого резерву (забезпечення безперебійного доступу населення до продуктів харчування не залежно від зовнішніх і внутрішніх змін).

Рис. 7. Системна модель стратегії забезпечення продовольчої безпеки Причорноморського регіону

Ієрархія підсистем формування і реалізації стратегії забезпечення продовольчої безпеки регіону представлена на рис.8.

Рис. 8. Ієрархія підсистем формування і реалізації стратегії забезпечення продовольчої безпеки регіону

Підтверджено, що реалізація стратегії Причорноморського регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки потребує значних інвестиційних вкладень, науково-прикладного забезпечення інноваційних процесів у галузях, розвитку ринкової й логістичної інфраструктури, створення умов для розвитку малого бізнесу та фермерських господарств. Забезпечення перелічених потреб вимагає системного підходу до формування і реалізації стратегій, які в даному дослідженні виступають допоміжними, проте не менш важливими. До них віднесено наступні: інвестиційно-інноваційна стратегія, стратегія розвитку малого бізнесу, стратегія розвитку інфраструктури.

Удосконалено алгоритм формування стратегії соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону, який доповнено додатковими видами робіт по формуванню стратегії забезпечення продовольчої безпеки. На етапі створення організаційних структур, тобто учасників з розроблення проектів запропоновано створити робочу групу, за якою закріплюється проведення робіт із розробки стратегії продовольчої безпеки та її узгодження з іншими стратегіями регіону.

Зазначено, що інструментами реалізації стратегії продовольчого забезпечення має стати збалансована регіональна політика, основними

складовими якої є: соціально-економічна, фінансово-економічна, цінова, виробничо-промислова, митна, податкова, інвестиційно-інноваційна та еколого-санітарна політика. Ефективність реалізації всіх перелічених напрямків політики залежить насамперед від рівня узгодженості з державною політикою у визначених сферах та єдиного напрямку їх реалізації в межах регіону.

Встановлено, що основою для розроблення стратегії продовольчої безпеки є визначення рівня стратегічного потенціалу регіону з позицій досягнення її цілей та ґрунтовний аналіз стану продовольчого забезпечення населення у розрізі окремих соціально-значущих продуктів харчування. З цією метою у роботі обґрунтовано методичні підходи до формування «карти продовольчого потенціалу регіону» на засадах SPACE-аналізу. Дана методика передбачає обчислення потенціалу продовольчої безпеки регіону на основі чотирьох груп критеріїв (потенціал самозабезпечення, потенціал фізичної доступності, потенціал економічної доступності та потенціал достатності споживання) і побудову стратегічної карти, на якій унаочнюється загальний стан показників на момент оцінювання та у перспективі. Карта містить чотири сектори, що характеризують можливі комбінації стратегічних альтернатив. Визначення стратегії продовольчої безпеки здійснюється на основі обчисленого вектора, що спрямовується в певний сектор і характеризує стан досліджуваних факторів на встановлений період часу.

Стратегічне положення кожної області та регіону в цілому на «карті стратегічного потенціалу» проілюстровано на рис. 9. Отримані в результаті моделювання дані засвідчують, що загальний рівень потенціалу продовольчої безпеки станом на 2016 рік є трохи вищим за середній (передкризовий стан). Отриманий вектор стратегії всіх областей регіону спрямований у квадрат P_2 - P_4 , тобто рівень споживання товарів перевищує рівень самозабезпечення регіону, при цьому рівень фізичної доступності є нижчим ніж рівень економічної доступності. Пропонується концентрувати увагу на нарощенні агропродовольчого потенціалу регіону, створювати нові переробні підприємства, вдосконалювати транспортну та логістичну інфраструктуру. Наведені стратегічні завдання відповідають цілям та пріоритетам затверджених регіональних стратегій. Тобто, можна констатувати достатній рівень узгодженості регіональної стратегії та стратегії соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону. Разом з цим, усереднені оцінки не дають повної картини стану потенціалу через згладжування високих значень показників по одним категоріям, низькими значеннями потенціалу по іншим категоріям. Наприклад, високий рівень самозабезпечення регіону олією власного виробництва в інтегральному показнику перебиває рівень самозабезпечення регіону цукром, що має майже нульове значення. Крім того, середні значення економічної доступності не враховують структуру населення регіону та частку витрат на продовольство різними верствами населення. У зв'язку з цим, необхідно провести діагностику потенціалу за окремими галузями та у розрізі продуктів харчування, використовуючи даний методичний інструментарій.

Важливе значення у процесі обґрунтування стратегії має дослідження тенденцій розвитку основних показників у часі, що створює передумови для прогнозування та моделювання ситуації у майбутньому. З цією метою у роботі обчислено коефіцієнт, який допоможе екстраполювати основні тенденції розвитку потенціалу Причорноморського регіону.

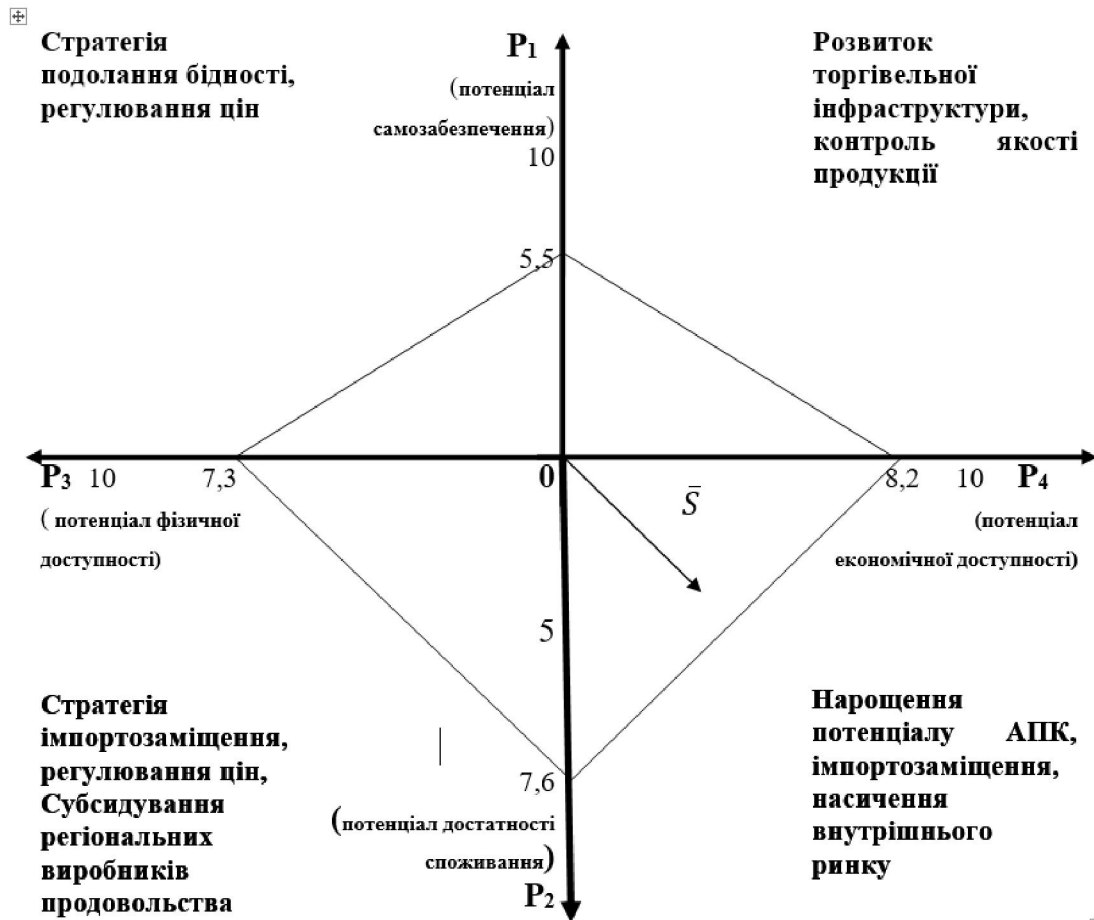

Рис. 9. Карта стратегічного потенціалу продовольчої безпеки Причорноморського регіону у 2016 р.

На основі проведених розрахунків побудовано карту стратегічного потенціалу продовольчої безпеки Причорноморського регіону, що враховує екстраполяцію показників (рис. 10). Отримані дані свідчать про зміну напрямку вектору Херсонської та Миколаївської областей, якщо наявні тенденції розвитку ситуації будуть продовжуватися і надалі. Регіональним органам влади необхідно звернути першочергову увагу на рівень економічної доступності товарів, проводячи паралельно регулювання цін на соціально важливі товари та реалізуючи заходи з подолання бідності населення регіону.

Проведене дослідження переконує, що забезпечення продовольчої безпеки має стати пріоритетним стратегічним завданням для Причорноморського регіону. Тому, регіону необхідна науково обґрунтована й всебічно опрацьована Стратегія продовольчої безпеки на перспективу, як мінімум на період до 2020 р. що враховує не тільки потенціал окремих областей, а потенціал їх взаємодії. Це можливо завдяки посиленню

міжрегіональної координації в напрямку виробництва та перерозподілу споживчих товарів, створення продовольчих резервів, розвитку логістичної інфраструктури та інноваційних розробок.

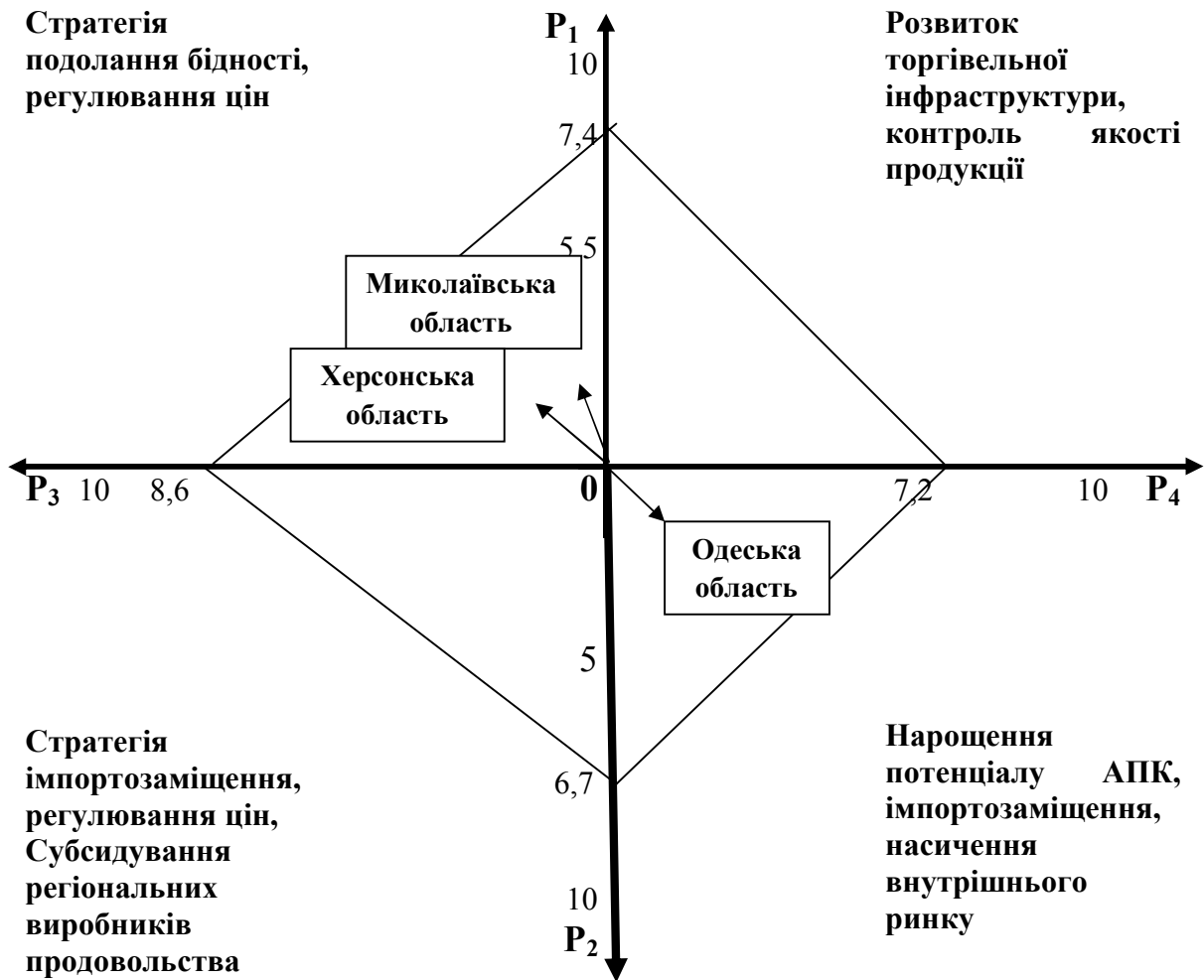

Рис. 10. Екстрапольована карта стратегічного потенціалу продовольчої безпеки Причорноморського регіону

Проведено апробацію пропонованої методики для моделювання стратегії продовольчого забезпечення регіону, яка показала її практичне значення та доступність у використанні. Ефективність методики залежить насамперед від створення бази даних, що містить досліджувані показники у розрізі областей, товарів та галузей і поповнюється з встановленою періодичністю. Використання карти потенціалу дає можливість моніторити ситуацію з продовольчим забезпеченням, моделювати вплив на стан продовольчого забезпечення окремих стратегічних рішень, визначати причини відхилень та резерви зростання.

На основі структурного аналізу системи продовольчого забезпечення регіону, аналітичних матеріалів та законодавчої бази, сформовано концептуальну модель агропродовольчої сфери Причорноморського регіону, як відкритої системи (рис. 11).

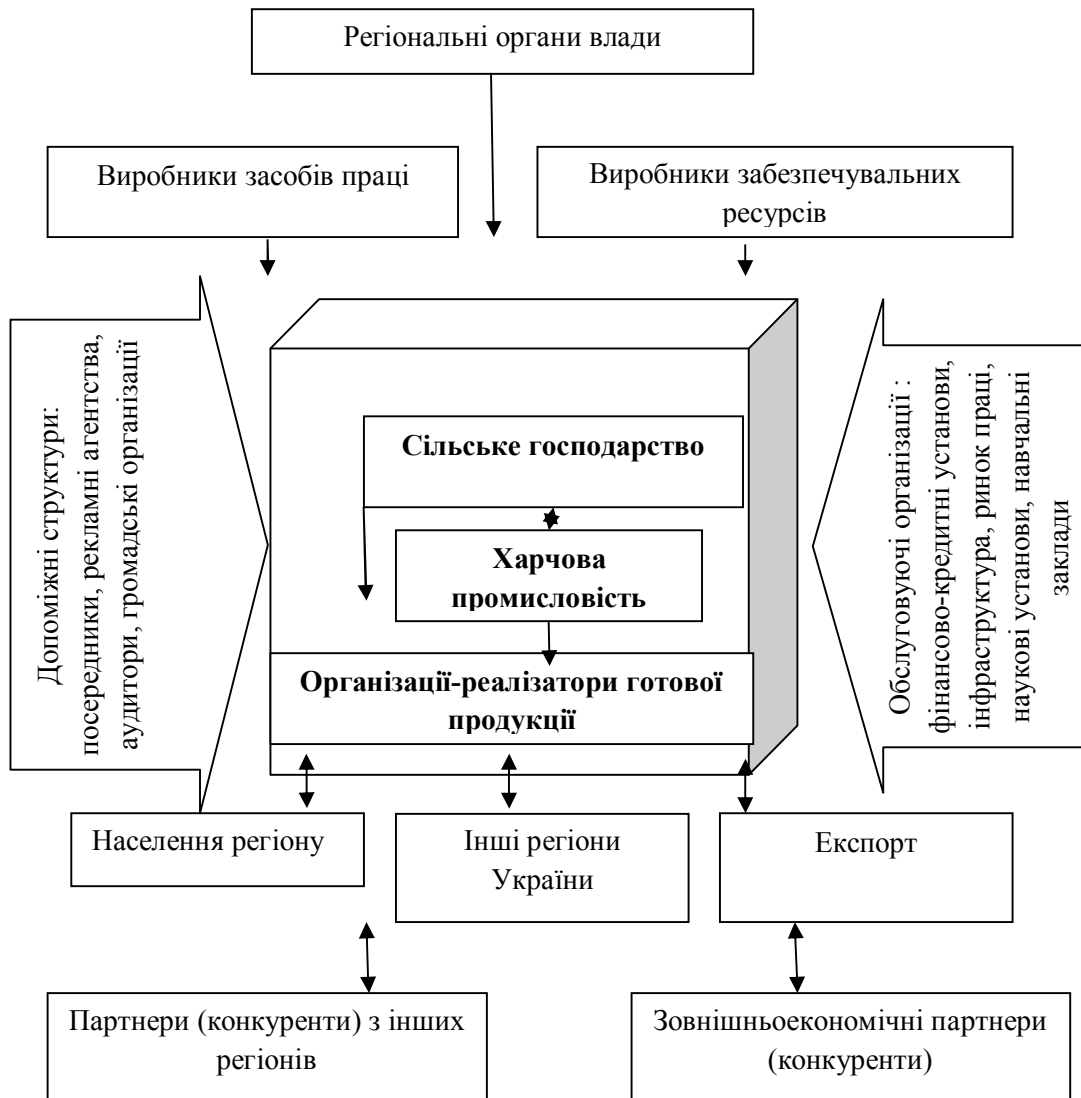

Рис. 11. Структурна модель агропродовольчої сфери Причорноморського регіону як відкритої системи

Необхідно враховувати, що кожний елемент моделі є важливим та здійснює значний вплив на стан продовольчого забезпечення регіону. Рівень узгодженості та ефективності координаційних зв'язків між окремими складовими створює відповідні умови розвитку агропродовольчої сфери. На основі проведених досліджень побудовано факторну модель розвитку агропродовольчої сфери Причорноморського регіону (рис. 12). На кожному рівні виконуються свої функції щодо забезпечення стратегічного розвитку регіону та агросектору зокрема. На макrorівні формуються загальні передумови для розвитку галузей національного господарства. Фактори макросередовища, динаміка та напрями їх розвитку створюють відповідний фон для розробки сценарних прогнозів. На галузевому рівні розробляються програми сталого розвитку агропродовольчої сфери, програми міжнародної науково-технічної співпраці; проводяться наукові дослідження у сфері галузевих інтересів; створюються законодавчі ініціативи щодо лобювання

інтересів товаровиробників та експортерів галузі; формується мережа спеціалізованих навчальних закладів.

Рис. 12. Рівні та функції забезпечення стратегічного розвитку агропродовольчої сфери Причорноморського регіону

Фактори галузевого рівня виступають вагомим об'єктом прогнозування, оскільки формують потенціал видів економічної діяльності, що може бути використаний для передбачення та позиціювання галузей за різних прогнозів зміни фону. Роль регіональних органів влади полягає насамперед у створенні правових, інституційних та економічних умов, що максимально сприятимуть активізації розвитку сільського господарства та суміжних галузей регіону у заданому векторі відповідно до поставлених цілей. Сукупність важелів

регіонального впливу використовується для розробки стратегічних дій за різними сценарними варіантами розробленого прогнозу.

Розроблено алгоритм побудови сценарних прогнозів, що поєднує економетричні, індексні та експертні методи прогнозування у єдину розрахункову модель і дозволяє оцінювати прогнозні сценарії розвитку об'єкта прогнозування за різних прогнозів зміни факторів екзогенного впливу. Обґрунтовано систему стратегічних заходів, що необхідно здійснити на регіональному рівні за різними варіантами прогнозних сценаріїв, що дозволить не тільки здійснювати прогнозування, а також впливати на стан та поведінку об'єкта прогнозування у майбутньому.

Розроблені автором методичні рекомендації щодо удосконалення сценарного прогнозування розвитку галузі, можуть бути використані для побудови прогнозів розвитку будь-якого сектору регіонального господарства, виду економічної діяльності, продукту чи послуги.

Проведене сценарне прогнозування розвитку сільськогосподарських підприємств Причорноморського регіону в залежності від впливу макроекономічних факторів дозволило встановити, що наразі реалізовується оптимістичний сценарій розвитку галузі, з поступовим переходом до реалістичного. Визначено, що реальний стан використання і розвитку потенціалу сільського господарства Причорноморського регіону є нижчим, ніж стратегічно можливого. Обґрунтовано перелік стратегічних завдань, реалізація яких сприятиме спрямуванню розвитку сільського господарства Причорноморського регіону за оптимістичним сценарієм. За результатами проведених розрахунків встановлено, що найбільш негативний вплив на розвиток підприємств у період 2017-2019 року здійснюватиме зниження обсягів іноземних та капітальних інвестицій а також девальвація курсу національної валюти. Прогноз щодо розвитку інших факторів є переважно позитивним. Наступним етапом сценарного прогнозування є визначення ступеню еластичності розвитку сільськогосподарських підприємств від дії аналізованих факторів. З цією метою проведено регресійний аналіз, результати якого наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Результати регресійного аналізу впливу макроекономічних факторів на обсяги виробництва сільськогосподарської продукції

Фактори	Інвестиційні	Ринкові	Фінансові
Рівняння регресії	$Y = 97710,3 + 1,55 I_1 + 0,26 I_2$	$Y = -150446,1 + 0,156 M_1$	$Y = 406059,9 - 7947,7 F_1 + 7947,7 F_2$
Коефіцієнт множинної кореляції R	0,91	0,90	0,74
Коефіцієнт детермінації R^2	0,84	0,82	0,68
Перевірка істотності зв'язку (критерій Фішера), $F_{ст} > F_{кр}$	$F_{ст}=19,73$ $F_{кр}=18,88$	$F_{ст}=36,01$ $F_{кр}=35,70$	$F_{ст}=15,97$ $F_{кр}=15,52$

На основі проведеного аналізу встановлено, що існує істотна залежність обсягів виробництва сільськогосподарської продукції від дії основних груп макроекономічних факторів. Про це свідчать: коефіцієнти множинної кореляції, що для всіх рівнянь становлять вище 50%; істотність зв'язків для всіх рівнянь відповідають критерію Фішера ($F_{ст} > F_{кр}$). За результатами проведеного кореляційно-регресійного аналізу можемо зробити наступні висновки:

1) Група інвестиційних факторів впливає на розвиток сільськогосподарських підприємств, зокрема згідно отриманого коефіцієнта детермінації ($R^2=84$), обсяги виробництва сільськогосподарської продукції на 84% можна пояснити дією цих факторів. Параметри регресії мають позитивне значення і вказують на пряму залежність між обсягами прямих іноземних і капітальних інвестицій та обсягами виробництва сільськогосподарської продукції. При збільшенні обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку України на 1 млн. дол. США обсяги виробництва сільськогосподарської продукції зростають на 1,55 млн.грн. Позитивний вплив на розвиток сільського господарства традиційно здійснюють обсяги капітальних вкладень, що пояснюється зростанням та підвищенням ефективності потужностей не тільки сільськогосподарських підприємств, а також і обслуговуючих галузей. Збільшення обсягів капітального інвестування в економіку на 1 млн. грн. опосередковано зумовлює зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на 0,26 млн. грн.

2) Суттєвий вплив на розвиток сільськогосподарських підприємств справляє фактор доходів населення, про що свідчить отриманий коефіцієнт детермінації $R^2 = 82\%$. Параметр a_0 має від'ємне значення (-150446,1) і показує, яке б значення мала результативна ознака (обсяги реалізації сільськогосподарської продукції) за нульового значення факторної ознаки, тобто за $M_1=0$. Звідси можемо зробити висновок про те, що обсяг реалізації інноваційної продукції протягом досліджуваного періоду 2006-2016 мав би від'ємне значення. При збільшенні рівня доходів населення на 1 млн. грн. обсяги реалізації сільськогосподарської продукції збільшуються в середньому на 0,156 млн. грн.

3) Дослідження показали, що фінансові фактори макросередовища також суттєво впливають на рівень ділової активності в сільськогосподарському секторі. Про це свідчить отриманий коефіцієнт множинної кореляції ($R=74$). Параметри отриманого рівняння F_1, F_2 , показують середню зміну показників обсягу виробництва продукції в залежності від окремих фінансових факторів. Встановлено, що девальвація національної валюти на 1 грн. до 1 дол. США призводить до збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на 6,05 млн. грн. Це пояснюється експортною орієнтацією окремих галузей агропродовольчої сфери та зростанням внутрішніх цін виробників. Позитивний вплив на сільськогосподарські підприємства здійснює також зниження оподаткування прибутку підприємств, оскільки вагома частина прибутку спрямовується у розвиток та капітальне інвестування.

Для подальшого використання отриманих даних у процесі побудови прогнозу визначено коефіцієнти еластичності кожного фактору та інтегральні

прогнозні показники сприятливості факторів макросередовища. Отримані дані наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Розрахунок прогнозного значення сприятливості факторів макросередовища розвитку сільськогосподарських підприємств України

Перелік факторів	Коефіцієнт Еластичності факторів, E	Вихідна позиція	Прогнозний вплив факторів			
		2016	2017	2018	2020	
I ₁	0,3	-0,13	-0,94	-0,27	0,22	
I ₂	0,3	1,56	-0,94	-0,38	-0,16	
M ₁	0,7	4,41	6,37	7,84	9,59	
F ₁	0,6	1,32	1,32	1,32	2,28	
F ₂	0,4	-2,37	-2,37	-2,53	-2,61	
Інтегральний показник	$S_{\text{макро}} = \sum_{i=1}^n E_{ix} T_{Ei}$	4,8	3,4	6,0	9,3	

Отримані прогнозні дані свідчать про формування переважно сприятливого середовища розвитку сільськогосподарських підприємств на Україні, що є однією з передумов побудови оптимістичного сценарію. Суттєвим недоліком даного прогнозу є те, що не враховано ситуаційні фактори, які впливають на розвиток агропродовольчої сфери через неможливість їх кількісного вимірювання. Такими факторами є насамперед: правові (зокрема очікування щодо прийняття земельної реформи), політичні, соціальні, геополітичні, екологічні тощо. Суттєва зміна будь-якого з наведених факторів, може вплинути на стан та тенденції розвитку економіки та сільського господарства. Оцінка впливу даних факторів та включення їх у модель потребує додаткових досліджень та експертних опитувань.

Використання запропонованих автором методичних рекомендацій дозволить удосконалити систему стратегічного управління Причорноморським регіоном, підсилити рівень продовольчої безпеки та підвищити рівень керованості та прогнозованості стратегічних процесів.

ВИСНОВКИ

У дослідженні розкрито на системних засадах актуальну наукову проблему, що пов'язана із розробкою теоретико-методологічних засад управління економічним розвитком регіону та пропозицій щодо їх впровадження в регіональну практику соціально-економічного розвитку в умовах забезпечення продовольчої безпеки. За результатами дослідження зроблено висновки теоретичного, методологічного і науково-прикладного характеру:

1. Розроблено методологічні підходи до інституційного забезпечення формування інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери і

організаційно-економічний механізм їх функціонування. Основними елементами інституційного середовища забезпечення продовольчої безпеки є: держава, власність, праця, конкуренція, інфраструктура, ціна. Вони стимулюють виробництво, підвищують інвестиційну привабливість агропромислової галузі, ведуть до фінансової незалежності товаровиробників та поліпшення доступності, якості і безпечності продукції харчування. Методологія дослідження впливу інституційного середовища аграрного ринку на продовольчу безпеку має формуватися через виявлення зв'язків між інституціями та продовольчою безпекою, що характеризується ступенем впливу елементів інституційного середовища на продовольчу безпеку держави.

2. Розвинуто теоретичні підходи до визначення дефініції «стратегія продовольчої безпеки регіону» під якою автор розуміє інтегральну стратегія збалансованого і стабільного розвитку видів економічної діяльності, що формують повний цикл матеріально-технічного забезпечення, виробництва та розподілу життєво важливих продуктів харчування у достатньому обсязі, який гарантує потреби здорового та активного життя всіх верст населення регіону незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. Визначено роль стратегії продовольчої безпеки в системі стратегічного управління регіоном та її основні функції: координаційну, міжрегіонально-інтегруючу, забезпечувальну та адаптивну. Обґрунтовано, що реалізація стратегії забезпечення продовольчої безпеки потребує розробки та взаємного узгодження (як на міжобласному, так і на міжгалузевому рівні) основних і допоміжних стратегій.

3. Проаналізовано рівень продовольчої безпеки України за Глобальним індексом продовольчої безпеки (ГІПБ), який запропоновано групою британських дослідників «Economist Intelligence Unit» науково-дослідного журналу «The Economist» та який характеризує фінансову та фізичну доступність продовольства для населення. З'ясовано, що серед 113 країн світу, що увійшли до рейтингу продовольчої безпеки у 2016 році, Україна зі значенням індексу продовольчої безпеки 56,1 посіла 59 позицію. У 2012 році Україна була на 46 позиції з індексом продовольчої безпеки 57,8. Таким чином незважаючи на підвищення рейтингу України, можливо констатувати про зменшення значення індексу продовольчої безпеки. Порівнюючи складові Глобального індексу продовольчої безпеки для України та в середньому по всім іншим країнам, можливо констатувати відставання України за складовою оцінки наявності та достатності продуктів харчування. З точки зору парадигми сталого розвитку, доведено, що особливої уваги для забезпечення продовольчої безпеки України потребує стан водних і земельних ресурсів та демографічна ситуація в Україні.

4. Установлено, що в структурі галузей промисловості Причорномор'я харчовій промисловості відповідає найбільша питома частка, яка становить 29%. Херсонська область виступає лідером в галузі харчової промисловості Причорноморського регіону, адже 40,7% промисловості області припадає саме на харчову галузь. У харчовій галузі Причорномор'я важливе значення відіграють м'ясна, молочна та маслосиробна, виноробна та плодоовочева, хлібопекарська й рибна промисловості. У Причорноморському регіоні

розташований найбільший в Україні рибопереробний комплекс.

5. В сучасних умовах управління регіональним розвитком доцільно використовувати світовий досвід стимулювання інновацій, який передбачає застосування наступних шляхів державного стимулювання: повне або часткове фінансування проектів коштами державних фінансово-кредитних установ та надання державних гарантій і захисту інвесторам. Залучення іноземних інвестицій має свої особливості. У випадку залучення інвестицій у агропродовольчу сферу із колишніх країн Радянського союзу доцільним, на наш погляд, буде відновлення спеціальних економічних зон та промислово-фінансових груп. Щодо залучення інвестицій із розвинених Європейських країн, країн Азії та США, то важливим є створення регіональних та національних агенцій які будуть володіти інформаційною базою та будуть залучати інвесторів шляхом проведення конференцій, презентацій тощо.

6. Розкрито зміст механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу регіону, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на принципі пропорційності, що полягає у дотриманні розумного балансу та врахуванні взаємозв'язків інтересів споживачів, об'єктів та суб'єктів дотичних до виробництва, просування і споживання продовольчої продукції, відповідно до якого інтереси кожної із сторін та засоби досягнення цілей повинні бути обґрунтованими і мінімально обтяжливими для інших

7. Узагальнено, що економічними інструментами механізму впровадження інноваційних технологій в продовольчу сферу є система взаємопов'язаних організаційних та нормативно-правових заходів, що спрямовані на задоволення потреб населення в продуктах харчування та охоплюють систему державного стимулювання розвитку харчової промисловості через пільгове кредитування, соціальне субсидіювання, страхування, бюджетне фінансування, пільгове оподаткування тощо. Вищезгадані економічні інструменти можна вважати елементами непрямой фінансової підтримки інноваційних процесів в продовольчій сфері. Пряме фінансування передбачає безпосереднє надання або компенсацію коштів за рахунок бюджетів різних рівнів.

8. У сфері виробництва продуктів харчування на регіональному рівні виокремлено два основні типи інновацій: управлінські інновації та техніко-технологічні. Управлінські інновації, які стосуються оптимізації явищ і процесів пов'язаних із прийняттям управлінських рішень, програм і стратегій економічного розвитку регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки. Техніко-технологічні інновації базуються на результатах науково-технічного прогресу та відіграють найважливішу роль у процесі формування продовольчої безпеки регіону. Саме техніко-технологічні інновації характерні для промислових підприємств, серед яких окремою групою виділяють підприємства виробництва харчових продуктів.

9. Запропоновано концептуальну схему механізму управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки на основі залучення інвестицій в агропродовольчу сферу та виокремлення структурних складових управляючих підсистем на основі діючих соціально-

економічних взаємозв'язків, методів впливу та інструментів економічного розвитку. Визначено, що ефективність функціонування механізму управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки базується на взаємоузгодженні інтересів інвесторів, державних структур та представників агропродовольчої сфери.

10. Проведений аналіз закономірності зміни обсягів прямих інвестицій у сільське господарство та виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів України дав можливість спрогнозувати їх значення на 2018 рік із врахуванням різних способів представлення закономірностей зміни за рахунок використання різних типів трендових рівнянь. Оціночне значення показника обсягу прямих інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство на 2018 рік становитиме 708,5808 млн. доларів США. Оціночне значення показника капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів України на 2018 рік становитиме 4237,005 млн. доларів США. Таку величину прогнозного значення можливо очікувати за умови збереження попередньо встановленої закономірності розвитку інвестування сільського, лісового та рибного господарства, а також інвестування харчової промисловості. Таким чином, прогнозні на 2018 рік значення обсягів прямих інвестицій у сільське господарство та виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів України є верифікованими та логічно обґрунтованими.

11. Доведено, що в основу системи управління економічним розвитком регіону в контексті продовольчої безпеки повинен бути покладений принцип самовідтворення та самозабезпечення. Виявлення та врахування всіх відтворювальних процесів та взаємозв'язків явищ на території регіону дає можливість підвищити ефективність управління економічним розвитком регіону. Реалізація принципу самовідтворення та самозабезпечення в контексті продовольчої безпеки регіонів зумовлює необхідність максимального використання внутрішніх резервів і можливостей щодо виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку харчової промисловості, спеціалізації та розвитку інфраструктури, створення спеціальних інституцій регіонального рівня для використання економіко-адміністративних методів управління регіональним розвитком.

12. Удосконалено методичні підходи до здійснення сценарного прогнозування соціально-економічного розвитку із врахуванням забезпечення продовольчої безпеки регіону на основі інтеграції економетричних, індексних та експертних методів прогнозування у єдину розрахункову модель, використання якої дозволяє оцінювати прогнозні сценарії розвитку об'єкта прогнозування за різних прогнозів зміни факторів екзогенного впливу. Обґрунтовано систему стратегічних заходів за різними варіантами прогнозних сценаріїв, що дозволить не тільки здійснювати прогнозування, а також впливати на стан та поведінку об'єкта прогнозування у майбутньому.

13. Розроблено методичні підходи до обґрунтування стратегії забезпечення продовольчої безпеки регіону на засадах SPACE-аналізу, що дозволяє одночасно враховувати сучасний стан та стратегічний потенціал продовольчого забезпечення на основі чотирьох груп критеріїв : потенціал

самозабезпечення, потенціал фізичної доступності, потенціал економічної доступності та потенціал достатності споживання. Побудовані на основі даної методики «карти продовольчого потенціалу регіону» у розрізі окремих видів продовольчих товарів дозволять обчислити вектор відповідної стратегії продовольчого забезпечення, та, відповідно, стратегічне положення, що є основою для розробки стратегії продовольчої безпеки. Обґрунтовано основні та забезпечувальні стратегії для кожного сектору матриці, що дозволять оптимізувати процес прийняття відповідних стратегічних рішень та розробки регіональних продовольчих програм.

14. Удосконалено алгоритм формування стратегії продовольчого забезпечення, який інтегровано у процес розроблення стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Запропоновано створити робочу групу, за якою закріплюється проведення робіт із розробки стратегії продовольчої безпеки та її узгодження з іншими стратегіями регіону. Зазначено, що інструментами реалізації стратегії продовольчого забезпечення має стати збалансована регіональна політика, основними складовими якої є: соціально-економічна, фінансово-економічна, цінова, виробничо-промислова, митна, податкова, інвестиційно-інноваційна та еколого-санітарна політика. Ефективність реалізації всіх перелічених напрямків політики залежить насамперед від рівня узгодженості з державною політикою у визначених сферах та єдиного напрямку їх реалізації в межах регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Рогатіна Л.П. Економічний розвиток регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки: моніторинг та завдання управління. – Миколаїв: ФОП Швець, 2017. – 368 с.
2. Rogatina L.P. Food security in the structure of regional management of economic development: European experience and Ukrainian reality / Kostiantyn Shaposhnikov, Inna Irtychsheva, Lida Rogatina // Wybrane problemy zarządzania i ekonomii. Redakcja Myroslava M. Novak, Pavel Dzikanski. – Ostrowiec Swietokrzyski – Piotrkow Trybunalski. – 2018. – 69-77. *Особистий внесок: досліджено особливості економічного розвитку регіону в процесі забезпечення продовольчої безпеки.*

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

3. Рогатіна Л.П. Теоретичні основи економічної безпеки / Л.П. Рогатіна // Економіка харчової промисловості. – 2012. – №4. – С. 27-30. *(журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus).*
4. Рогатіна Л.П. Формування та управління розвитком фінансово-економічної безпеки підприємств / Л.П. Рогатіна // Науковий вісник

Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 15. Част. 3. – С. 86-89. *(журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus).*

5. Рогатіна Л.П. Методологічні засади визначення категорій безпеки суб'єктів господарювання / Л.П. Рогатіна // Ефективна економіка. – 2015. – № 12. – (електронне фахове видання). *(журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus).*

6. Рогатіна Л.П. Корпоративний контроль в системі управління економічною безпекою підприємства / Л.П. Рогатіна // Економіка харчової промисловості. – 2015. – №4. – С.52-59. *(журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus).*

7. Рогатіна Л.П. Формування системи забезпечення продовольчої безпеки як глобальна проблема сучасного світу / Л.П. Рогатіна // Економічна та продовольча безпека України. – Том 4. – Вип. 2. – 2016. – С. 37-45.

8. Рогатіна Л.П. Домінанти економічного розвитку Причорноморського регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки / Л.П. Рогатіна // Економічна та продовольча безпека України. – Том 4. – Вип. 3. – 2016. – С. 23-29.

9. Рогатіна Л.П. Ретроспективний аналіз розвитку підприємств харчової промисловості Причорноморського регіону / Л.П. Рогатіна // Економічна та продовольча безпека України. – Том 4. – Вип. 4. – 2016. – С. 32-39.

10. Рогатіна Л.П. Аналіз динаміки сільськогосподарського виробництва: національний та регіональний аспекти / Л.П. Рогатіна, Є.О. Бойко // Економічна та продовольча безпека України. – Том 5. – Вип. 1. – 2017. – С. 3-8. *Особистий внесок: досліджено та узагальнено регіональні аспекти виробництва сільськогосподарської продукції.*

11. Рогатіна Л.П. Пріоритетні підходи щодо формування стратегії продовольчої безпеки країни та її окремих регіонів / Л.П. Рогатіна // Економічна та продовольча безпека України. – Том 5. – Вип. 2. – 2017. – С. 3-9.

12. Рогатіна Л.П. Теоретичні підходи щодо стратегії продовольчої безпеки регіону / Л.П. Рогатіна, В.В. Білан, В.Г. Шалімо // Економічна та продовольча безпека України. – Том 5. – Вип. 3. – 2017. – С. 3-9. *Особистий внесок: узагальнено стратегічні пріоритети розвитку регіону в процесі забезпечення продовольчої безпеки.*

13. Рогатіна Л.П. Зовнішньоторговельна складова розвитку Причорноморського регіону на ринку аграрної продукції / І.О. Іртищева, Л.П. Рогатіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. Вип. 19. – С. 323 – 328. *Особистий внесок: досліджено особливості розвитку регіону на ринку аграрної продукції.*

14. Рогатіна Л.П. Теоретичні засади щодо формування продовольчої безпеки країни та її регіонів / Л.П. Рогатіна // Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць. Вип. 2. – Харків, ХНАУ. – 2017. – С. 276–284. *(журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus).*

15. Рогатіна Л.П. Теоретичні основи стратегії продовольчої безпеки регіону / Л.П. Рогатіна // Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць. Вип. 3. –

Харків, ХНАУ. – 2017. – С. 361–371. (*журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus*).

16. Рогатіна Л.П. Методичні засади сценарного прогнозування розвитку агропромислового комплексу регіону / Л.П. Рогатіна // Вісник ХНАУ. Збірник наукових праць. Вип. 4. – Харків, ХНАУ. – 2017. – С. 133–144. (*журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus*).

17. Рогатіна Л.П. Інституційне забезпечення формування інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери і організаційно-економічний механізм їх функціонування / Л.П. Рогатіна // Економіка та суспільство. – 2017. – Вип. 13. – С. 1457-1462.

18. Рогатіна Л.П. Економічні важелі та стимули економічного розвитку продовольчої сфери регіону / Л.П. Рогатіна // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – 2017. – Вип. 27. – С. 309-315. (*журнал представлено у міжнародних наукометричних базах даних Index Copernicus (ICV 2016 62,71), PIIЦ, Polish Scholarly Bibliography Citefactor, ResearchBible, Google Scholar, MIAR (ICDS 1,3), General Impact Factor (GIF), Journal Factor, PBN, USJ*).

19. Рогатіна Л.П. Методологія регіонального моніторингу та аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності в умовах забезпечення продовольчої безпеки / Л.П. Рогатіна // Український журнал прикладної економіки. – 2017. – Том 2. – № 3. – С. 142-152. (*журнал представлено у міжнародних наукометричних базах даних Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase*).

20. Рогатіна Л.П. Оцінка впливу факторів макросередовища на розвиток сільськогосподарських підприємств / Л.П. Рогатіна // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 3. – С. 79-85. (*журнал представлено у міжнародних наукометричних базах даних Index Copernicus, SIS, Google Scholar*).

21. Рогатіна Л.П. Особливості державного регулювання економічного розвитку на мезорівні в умовах забезпечення продовольчої безпеки / Л.П. Рогатіна // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 4. – С. 77-81. (*журнал представлено у міжнародних наукометричних базах даних Index Copernicus, SIS, Google Scholar*).

22. Рогатіна Л.П. Сутнісно-функціональний аналіз економічних регіональних систем в умовах забезпечення продовольчої безпеки / Л.П. Рогатіна // Агросвіт. – 2018. – № 3. – С. 72-78. (*журнал представлено у міжнародних наукометричних базах даних Index Copernicus, SIS, Google Scholar*).

23. Рогатіна Л.П. Передумови та принципи формування моделі стратегічного управління економічним розвитком регіону / Л.П. Рогатіна, О.В. Гуріна, М.С. Михайлов // Агросвіт. – 2018. – № 4. – С. 41-46. (*журнал представлено у міжнародних наукометричних базах даних Index Copernicus, SIS, Google Scholar*). *Особистий внесок: обґрунтовано принципи формування моделі стратегічного управління економічним розвитком регіону.*

24. Рогатіна Л.П. Стратегічне управління економічним розвитком, його

особливості та роль у формуванні конкурентних переваг регіону / Л.П. Рогатіна // Економіка та держава. – 2018. – № 2. – С. 92-96. *(журнал представлено у міжнародних наукометричних базах даних Index Copernicus, SIS, Google Scholar).*

Матеріали наукових конференцій:

25. Рогатіна Л.П. Удосконалення обліку і контролю виробничих запасів харчових підприємств як чинник їх фінансово-економічної безпеки та конкурентоспроможності / Л.П. Рогатіна // Матеріали всеукраїнської інтернет-конф. Сучасні проблеми методології та організації бухгалтерського обліку, економічного аналізу і аудиту в умовах переходу на МСФЗ І МСА». м. Миколаїв, 20 травня 2015 р. – С. 53-55.

26. Рогатіна Л.П. Чинники формування та підвищення фінансово-економічної безпеки регіонів України / Л.П. Рогатіна // Фінансова система України: стан, проблеми, перспективи: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 10-11 червня 2015 р.) / Херсон. – Ред.-вид. Центр «Колос». – ХДАУ. – 2015. – С. 3-5.

27. Рогатіна Л.П. Особливості методології викладання безпекознавчих дисциплін для студентів спеціальності «Управління фінансово-економічною безпекою» / Л.П. Рогатіна // Матеріали 47-ї науково-методичної конференції ОНАХТ «Перспективи розвитку науково-методичного забезпечення для самостійного вивчення дисциплін та окремих їх окремих розділів», 4-5 квітня 2016 р. м. Одеса. – ОНАХТ, 2016. – С. 118-119.

28. Рогатіна Л.П. Продовольча безпека регіону як передумова загальнонаціональної стратегії розвитку / І.О. Іртищева, Л.П. Рогатіна // Міжнародна науково-практична конференція [Прикладна економіка – від теорії до практики], 27 жовтня 2017 р., м. Тернопіль. – ФОП Осадца Ю.В., 2017. – С. 41-43. *Особистий внесок: здійснено порівняльний аналіз раціональних норм та фактичного споживання продуктів харчування українцями за останні роки та запропоновано власне бачення по покращенню ситуації.*

29. Рогатіна Л.П. Стратегічні орієнтири розвитку Причорноморського регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки / Л.П. Рогатіна, І.О. Іртищева // Міжнародна науково-практична конференція [Сучасні напрями розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості], 6 квітня 2018 р., м. Запоріжжя. – Класичний приватний університет, 2018. – С. 83-85. *Особистий внесок: окреслено та обґрунтовано стратегічні пріоритети розвитку регіону в процесі забезпечення продовольчої безпеки.*

30. Рогатіна Л.П. Особливості соціально-економічного розвитку регіону в контексті продовольчої безпеки / Л.П. Рогатіна, І.О. Іртищева, І.В. Лінтур // II Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція [Фінансове регулювання зрушень у економіці України], 18 квітня 2018 р. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2018. – С. 129-131. *Особистий внесок: проаналізовано регіональні особливості*

соціально-економічного розвитку в контексті продовольчої безпеки.

АНОТАЦІЯ

Рогатіна Л.П. Стратегічне управління економічним розвитком регіону в умовах забезпечення продовольчої безпеки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій, 2018.

На основі всебічного вивчення, узагальнення та критичного аналізу наукових джерел з проблем забезпечення продовольчої безпеки та з урахуванням сучасних умов, у дисертації запропоновано авторський підхід, а саме запропоновано розглядати продовольчу безпеку з соціально-економічного та екологічного боку.

Виявлено, що результативність впровадження стратегії регіонального розвитку і вчасне виконання завдань програми регіонального розвитку у контексті формування конкурентних переваг залежить не стільки від забезпеченості ресурсами, кількістю населенням, інвестицій, а скільки від ефективності управління.

Встановлено, що інститути продовольчої безпеки формують передумови та створюють механізми регулювання соціально-економічних процесів ринкової поведінки, доходів, витрат, цін тощо. Доведено, що продовольча безпека не може обмежуватися регіональним чи національним рівнем, вона носить глобальний характер, і в той же час стосується кожного окремого мешканця, і може розглядатися на рівні управління підприємством.

Удосконалено алгоритм формування стратегії соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону, який доповнено додатковими видами робіт по формуванню стратегії забезпечення продовольчої безпеки. Визначення стратегії продовольчої безпеки здійснюється на основі обчисленого вектора, що спрямовується в певний сектор і характеризує стан досліджуваних факторів на встановлений період часу.

Ключові слова: стратегічне управління, економічний розвиток, продовольча безпека, регіон, регіональний розвиток, агропродовольче виробництво, продовольчий ринок.

АННОТАЦИЯ

Рогатина Л.П. Стратегическое управление экономическим развитием региона в условиях обеспечения продовольственной безопасности. - Квалификационная научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 - развитие производительных сил и региональная экономика. - Одесская национальная академия пищевых технологий, 2018.

На основе всестороннего изучения, обобщения и критического анализа научных источников по проблемам обеспечения продовольственной безопасности и с учетом современных условий, в диссертации предложен авторский подход, а именно - предложено рассматривать продовольственную.

безопасность с социально-экономической и экологической стороны.

Выявлено, что результативность внедрения стратегии регионального развития и своевременное выполнение задач программы регионального развития в контексте формирования конкурентных преимуществ зависит не столько от обеспеченности ресурсами, количества населения, инвестиций, а сколько от эффективности управления. Поэтому, для обеспечения продовольственной безопасности регион разрабатывает и внедряет пакет стратегических программ развития для расширения и вкрапления конкурентных позиций региона и государства.

Доказано, что продовольственная безопасность не может ограничиваться региональным или национальным уровнем, она носит глобальный характер, и в то же время касается каждого отдельного жителя, и может рассматриваться на уровне управления предприятием. В современных условиях хозяйствования важным является налаживание партнерских взаимосвязей между хозяйствующими субъектами и предприятиями пищевой отрасли и сельхозпроизводителями. Таким образом, формирование системы регионального управления продовольственной безопасностью необходимо проводить с применением методов активного управления и системного подхода.

Обосновано, что реализация стратегии обеспечения продовольственной безопасности требует разработки и взаимного согласования (как на межобластном, так и на межотраслевом уровне) основных и вспомогательных стратегий. Соответственно, определены следующие основные стратегии: стратегия преодоления бедности (обеспечение экономического доступа населения к пищевым продуктам), стратегия развития АПК и продовольственного рынка (обеспечение физического доступа населения к продуктам питания) и стратегия создания продовольственного резерва (обеспечение бесперебойного доступа населения к продуктам питания независимо от внешних и внутренних изменений).

Усовершенствован алгоритм формирования стратегии социально-экономического развития Причерноморского региона, дополнен дополнительными видами работ по формированию стратегии обеспечения продовольственной безопасности. Отмечено, что инструментами реализации стратегии продовольственного обеспечения должна стать сбалансированная региональная политика, основными составляющими которой являются: социально-экономическая, финансово-экономическая, ценовая, производственно-промышленная, таможенная, налоговая, инвестиционно-инновационная и эколого-санитарная политика.

Установлено, что основой для разработки стратегии продовольственной безопасности является определение уровня стратегического потенциала региона с позиций достижения ее целей и обстоятельный анализ продовольственного обеспечения населения в разрезе отдельных социально-значимых продуктов питания. С этой целью в работе обоснованы методические подходы к формированию «карты продовольственного потенциала региона» на основе SPACE-анализа. Определение стратегии продовольственной

безопасности осуществляется на основе вычисленного вектора, направляется в определенный сектор и характеризует состояние исследуемых факторов на установленный период времени.

Ключевые слова: стратегическое управление, экономическое развитие, продовольственная безопасность, регион, региональное развитие, агропродовольственной производство, продовольственный рынок.

ABSTRACT

Rogatina L.P. Strategic management of regional economic development in the context of provision of food security. - Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Doctor of Economics degree for specialty 08.00.05 - development of productive forces and regional economics. – Odessa National Academy of Food Technologies, 2018.

The author's approach to the consideration of food security from the socio-economic and ecological points is proposed, based on the comprehensive study, synthesis and critical analysis of scientific sources on the problems of ensuring food safety and taking into account the current conditions.

The study reveals that the effectiveness of the implementation of the regional development strategy and timely implementation of the tasks of the regional development program in the context of the formation of competitive advantages depends not only on the availability of resources, the number of people and investments, but rather on the efficiency of management.

The study establishes that food security institutions form preconditions and create mechanisms for regulating socio-economic processes of market behavior, income, expenses, prices, etc.

The study establishes that the food security can not be limited to a regional or national level. It is global in nature, and at the same time applies to each individual inhabitant, and it can be considered at the level of enterprise management.

An algorithm of formulating the strategy for the social and economic development of the Black Sea region has been improved, complemented by additional types of tasks on the development of a strategy for food security. The food security strategy is defined on the basis of a calculated vector that is directed to a specific sector and characterizes the state of the investigated factors for the set period of time.

Key words: strategic management, economic development, food security, region, regional development, agricultural food production, food market.

Підписано до друку 10.05.2018 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 0,9. Зам. № 535.
Наклад 100 прим.

Надруковано з готових оригінал-макетів ФОП Попова Н.М., м. Одеса,
вул. Палубна, 9/4. Тел. 777-80-61